

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Ստեղծագործական համայնքներ
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

This work is licensed under a **Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported** (CC BY-NC 3.0) license.

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

Կարմելյան Կ.

Վրդեաբարյան Կարմ
բաշէ և քրտեաբարյան:
Մարտ Կ.

Վաճ

433

1999/77

ՆՈՐ ԺՈՂՈՎԱԾՈՒ

Ա. ՊՐԱԿ

ՄԻՋՆԱԴՐԵԱՆ ՀԱՅՈՑ ՏԱՂԵՐ ԵՒ ՈՏԱՆԱԽՈՐՆԵՐ

Առաջին անգամ հրատարակեց

ԿԱՐԱՊԵՏ ԿՈՍՏԱՆԵԱՆՑ

Թ Ի Ֆ Լ Ի Ս

ՏՊԱՐԱՆ ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ՄԱՐՏԻՐՈՍԵԱՆՅԻ
1892

Մաճ
433

ՆՈՐ ԺՈՂՈՎԱԾՈՒ

Ա. ՊՐԱԿ

ՄԻՋՆԱԳԱՐԵԱՆ ՀԱՅՈՑ ՏԱՂԵՐ ՈՒ
ՈՏԱՆԱԻՈՐՆԵՐ

ԱՌԱՋԻՆ ԱՆԳՍՏ ՀՐԱՏԱՐԱԿԵՑ

ԿԱՐԵՊԵՏ ԿՈՍՏԱՆԵԱՆՑ

ТИФЛИСЬ.

Типография И. МАРТИРОСЯНЦА, Орбелиановская улица д. № 1—2

1892

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԴՐԱՍ

ԵՐԱՅՐ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԴՐԱՍԻ ԿԱՌԱՐԱԿԱՆ ԿՈՄԻՏԵ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԴՐԱՍԻ ԿԱՌԱՐԱԿԱՆ ԿՈՄԻՏԵ

Дозволено цензурою, Тифлисъ, 3-го ноября 1892 г.

433

h. 8. 430
1881

ուստի նախընտրված էր մարտիրոսացի Գևորգի, որն ինչպես
- ու ինչպիսիք մեզ մեզուսի դժժանգոյքով մի արագ
- անցիկ լինելով մեզ հետ մեծությամբ լինողը, ինչպիսիք
- մասնավորապես իրենց մեծությամբ ուստի ինչպիսիք
- ուստի մեզ հետ մեծությամբ լինողը, ինչպիսիք
- լինողը, ինչպիսիք մեզ հետ մեծությամբ լինողը, ինչպիսիք

Հայերենի բառարանը լրացնելու, բարբառները հետա-
դիտելու և պատմութեան աղբիւրներն ուսումնասիրելու
համար շատ կարևոր է հանդէս հանել այն տեսակ գրաւոր
անմշակ նիւթերը, որոնք թէև չեն պատկանում ընտիր
հեղինակների գրչին, սակայն ծնունդ են Հայոց ժողովրդա-
կան կեանքի ազդեցութեան և յառաջ են եկել նոյն իսկ
ժողովրդի համար: Մենք այդպիսի հրատարակութեանը
մեծ նշանակութիւն ենք տալիս և այդ իսկ խորհրդով ժո-
ղովրդի ենք առաջիկայ ձեռնարկութեան մէջ բովանդակուած
նիւթերը, Սակայն մենք չուզեցինք հրապարակ հանել ա-
մէն մի անմշակ նիւթ: Ընտրու թիւն անելու ժամանակ ա-
ռաւելապէս աչքի առաջ ունեցանք այնպիսի նիւթեր, որ-
ոնց մէջ դէթ նսեմաբար երևում էին հայ ժողովրդի առ-
օրեայ կենցաղը փոքր ինչ հեռու աշխարհաւորացութեան
զաւարթից:

Այս անգամ մեզ չաջողեցան հանդէս բերել միջնադա-
րեան հայոց տաղերն ու ոտանաւորները, որոնք տեղաւոր-
ուած են երկու պրակի մէջ: առաջինը պարունակում է
մինչև օրս լոյս չտեսած, երկրորդը, թէև ճանօթ, բայց
բաղդատութեամբ ստուգուած օրինակներ: մենք աշխա-
տել ենք ճանօթութիւնների կամ ցանկի միջոցով ցոյց
տալ հրատարակած: նիւթերի աղբիւրը, դնելով գրութեան
կամ ընդօրինակման տարեթիւը:

Առաջիկայ ձեռնարկութեան մէջ բովանդակուած նիւ-
թերը պատկերացնում են գլխաւորապէս այն տեսակ երե-

ւոյթներ, որոնք պատմագրական չիշատակարաններում շատ հազիւ են նկարագրւում: Մեր խօսքն այն տաղերի ու ուտանաւորների վերայ է, որոնց անպաճոյճ և զրեթէ կոպիտ ձեւից անշուշտ կրէրտնին արդի յատկասէր ճարտասանները և նորելութ բանաստեղծները. և սակայն նոցա բովանդակութեան հետաքրքրութիւնը կարող է չափշտակութիւն գրգռել ամէն մի հայի մէջ, որ կ'ուզենար մի փոքր էլ աշխարհացին կենցաղավարութեան մասին խօսեցնել իւր պապերին: Ահա տիրացուներն ու երգիչները Քրիստոսի Ծննդեան Աւետիար երգելու ժամանակ արդէն հեռանում են կրօնական աշխարհից և շօշափում են կենցաղական խնդիրներ. նոքա երգի միջոցով աղցաւոր կեանքի առօրեայ կռիւն են մղում հայ պառաւի կամ նորա «հարմուկի» հետ: Ահա Յովհաննէս եպիսկոպոսը օտար երկրում նկարագրում է երգով իւր հայրենիքի թռչուններին, Դաւիթ Սալաձորեցին խօսք չի գտնում լիւրի պատկերացելու հայրենի ծաղիկների բազմազանութիւնը, Ղազարն սքանչացած է իւր սիրականի «ծով» աչքերի վերայ. Տերունի պանդուխտ Մինաս Թոխաթեցին 1563-ին Իլով քաղաքում ջերմ կարօտով գովում է իւր հայրենիքի հէրիսան. Մարտիրոսը գրուատում է իւր «չ'ախուն», Առաքելը իւր թաշկինակը. մէկը գանգատում է իւր ատամներից, միւսն իրեն անհանգիստ անող ճանճերից, երրորդն յայտնում է իւր զգուանքը ճխախտող, ծաղրում են, ծիծաղում են, խորամանկ աղուէսին, ազահ գայլին, անտաշ արջին ձեռք են առնում, աչաբանօրէն մտրակելով, ի հարկէ, մարդկանց: Գարունն ու Հայոց գատիկը, սոխալին ու վարդը, ծառն ու ծաղիկը, խաղողն ու դինին, սէրն ու գեղեցկութիւնը, և առհասարակ ամէն մի հանոյք կամ դառնութիւն, որ լոկ աշխարհացին է, կարծես կենդանանում է մեր աչքի առաջ այնպէս, ինչպէս ըմբռնել էին մեր նախնիք իրենց իսկ խօսքերով: մյա ս. խաղողատուիք մմ նոմբադժիտայի ցլմկ

Էլ չենք չիշում այն, որ մեր առաջարկած նիւթերի հանդէս գալովը շատ ընդարձակւում են մեր տեղեկութիւնները հայոց հին բարբառների նկատմամբ. մենք լսում ենք այժմ մեր ականջին խորթ միևնույն ժամանակ մեր մտքին և հասողութեանը մատչելի մի բարբառ, որ շատ տարբեր է զողտրիկ զրաբառից և ժողովրդական է եղել մի օր: Թողնենք ուրեմն, որ մեր ձեռնարկութիւնն ինքը խօսի իրեն մասին. անցնենք այժմ մի այլ հանդամանքի: Մենք պէտք է արձանագրենք այստեղ այն, որ անմշակ նիւթեր հրատարակելու երևոյթը նոր չէ մեզանում: Դեռ քառասնական թուականներից սկսած մեր պարբերական թերթերը, որոնց մէջ առաջին տեղը պատկանում է անշուշտ Վենէտիկի Բազմավէպին, ժամանակ առժամանակ հրապարակ են հանել շատ ուրիշ չիշատակարանների հետ միասին և հին տաղեր ու ուտանաւորներ: Եղել են և մասնաւոր անձինք, որոնք առանձին հրատարակութիւններով նպաստել են այդ գործին. այդպիսիների մէջ յայտնի են Հ. Ղեոնդ Ալիշանեան և Հ. Գարեգին Սրուանձտեան, որոնք տուել են մեզ բաւական նիւթեր հայոց հին բանաստեղծութեան պատմութեանց համար: Սակայն ամէնից աւելի ուշագրութեան արժանի է այդ մասում Հ. Արիստակէս Տէվկանցի խմբագրած հայերգը, որ 1882-ին լոյս տեսաւ Թիֆլիզում պ. Աբգ. Յովհաննիսեանի խմբագրութեամբ. այդ գործը մի չատկական ժողովածու է հին քերթուածների և տաղերի, որ միշտ ունենալու է իրեն նշանակութիւնը նիւթերի առատութեան և նորութեան պատճառով: Չենք կարող սակայն լռութեան տալ այն, որ մեր չիշած հրատարակութիւնները շատ սակաւ բացառութեամբ լոյս են տեսել կարծես պատահաբար, այդ պատճառով ոչ միայն կցկտուր, թերի և անձիշդ են նոքա, այլ զանազան հրատարակութիւնների մէջ շատ ցրիւ բնկած լիւնելու պատճառով նաև անմատչելի. և որ ամէնից կարևորն

է, անմշակ նիւթերի աղբիւրը, նոցա գրութեան կամ ընկ-
օրինակման ժամանակը մեծ մասով չիշատակուած չէ և
ընդհանրապէս անստույգ է: Այսպիսով կարող են յառաջ
գալ թիւր և անհաստատ կարծիքներ նոցա ծագման և
ժամանակի մասին. զորօրինակ «Մարտն կուգայր ծաղկը-
ներով» կամ «Կռուկի ուստի կուգաս» երգերի մասին մենք
այժա հաստատապէս կարող ենք ասել, որ հին են, որովհետեւ
Ժի. դարի տաղարաններում կան. գոնէ չենք կարող ասել,
որ նոքա յօրինուած են Ժի. դարի վերջերում կամ ԺԲ.
դարում. կամ թէ Աւետիս երգելու և ճրագալուցի երեկո-
յին տները ման գալու և նուէրներ ժողովելու սովորու-
թեան մասին հաստատ կարող ենք ասել, որ հին է. կամ
հէրիսա պատրաստելու և իբրեւ մատաղ բաժնելու աւան-
դութեան մասին կարող ենք ասել, որ դեռ ԺԲ. դարումն
էլ է չիշուում, և այլն: Իսկ այս ամէնին կըջաջորդէ մի
գիտակցական ուսումնասիրութիւն Հայոց ընտանեկան ծէ-
սերի, սովորութիւնների և աւանդութիւնների, որոնց վե-
րաբերութեամբ այնքան պակասաւոր են դրական տեղե-
կութիւններ մեր արդի բանասիրութեան մէջ, որ ամէն մի
չնչին յայտնութիւն կամ լուսաբանութիւն առանց նշա-
նակութեան մնալու չէ:

Եթէ անմշակ նիւթեր ժողովելու և հրատարակելու
գործին մեր տկար ուժերով մի նոր զարկ տուած լինինք
սոյն հրատարակութեամբ, այն ժամանակ մենք մեզ բա-
րոյապէս վարձատրուած կըհամարենք: Իսկ մեր նոր ձեռ-
նարկութեան թերութիւններն ուղղելու գործը կըմնայ
հետեւեալ պրակների մէջ կատարելու հետզհետէ:

Առաջին աշխատանքը. զգոյնով եւ արագապէս ծաշով
հարգաւորաբար սովորով լիմա մի միջոցով կամ
յուրաքանչեւ մի բնական միջոցով հարկաւոր միջոցով
մի ծախսով միջոցով առաջ ջնն զգոյնով եւ արագապէս
մարտաբար բոլորում զո միջոցաւոր միջոցաւոր յոյսով

Յ Ա Ն Կ

	2եռ. տաղարան
1 Աւետիս «Աստղ մի ելաւ»	1695 թ.
2 Աւետիս «Այսօր ծնաւ»	նոյն.
3 Աւետիս «Այս թագաւորս կուսածին»	1623 թ.
4 Աւետիս՝ Յիսուսի մանկութիւնը	1695 թ.
5 «Վասն գնալոյ յԵղիպտոս և տղալութեան և
սքանչելեացն Քրիստոսի» Ղազար Ստամբուլի	նոյն
6 Աւետիս՝ Նաւավարն	նոյն
7 Վասն Զուղայեցի Նազարէթին	նոյն
8 «Վասն Էջմիածնայ նուիրակներուն» Յովհաննէս
բահանայի	նոյն
9 «Յաղագս քաղաքին Ամասիու» Մարտիրոս Ղրի-
մեցի	նոյն
10 Վասն թռչնոց, Յովհաննէս Եպիսկոպոս, 1680 և 1695 թ.	
11 Ի վերայ աղուէսին	1695 թ.
12 Տաղ սիրոյ «Նազու տիլբարս», Ստեփաննոս	1647 թ.
13 «Առաւօտուն քամեկն», Օքսիդ տէրտէր	1695 թ.
14 «Վասն հէրիսի», Մինաս Թովսաթցի	նոյն
15 Վասն ակուպի	նոյն
16 Վասն ուրախութեան	նոյն
17 Ի վերայ ճանճի	1695 թ.
18 Վասն թիւթիւնի	նոյն
19 Տաղ գեղեցիկ ազնիւ	նոյն

[illegible]

1. U t e S t U.

Աստղաբաշխներք ժողովեցան ա.
Հատ քննեցին և հիացան ա.
Յիւրեանց միջոյն ծեր մի գտան ա.
Թեւն մտին առին ւ՛ ելան ա.
Երբ որ ի յաստղն հայեցաւ ա.
Նա կուրացեալ աչքն բացաւ ա.
Մեկքոն, Գասպար և Պաղտասար ա.
Հատ հեծելով ճանիւղ մտան ա.
Եւ այն աստղն առաջնորդէր ա.
Յերուսաղէմ հասուցանէր, ա.
Երբոր յերուսաղէմ մտան ա.
Քաղաքացիք զարհուրեցան ա.
Եւ Հրէայքն ժողովեցան ա.
Վասն Յիսուսի հարցունք եղան ա.
Եւ զայն ճուլապն յիմացան ա.
Թաղսոր ծնեալ ի Հրէաստան ա.
Պարձեալ այն աստղն երևէր ա.
Ի Բէթղէէմ հասուցանէր ա.

Երբոր ի Բէթղէէմ մտան ա.
Ամենեքեան ուրախացան ա.
Մեկքոն, Գասպար և Պաղտատար ա.
Ամենեքեան զգանձն բացին ա.

Թէ ծեր մտաւ ի տեսութիւն ա.

Նա ծեր տեսաւ իւր նմանի ա.

Թէ տղայ մտաւ ի տեսութիւն ա.

Նա տղայ տեսաւ իւր նմանի ա.

Ի դուրս գալին, զարմանալին ա.

Եւ զտեսիլն պատմէին ա.

Յիւրեանց միջին խորհուրդ արին ա.

Յետոյ կրկին ի ներս մտին ա.

Երեքն միաբան մտին ա.

Տղայ տեսին ի զիրկ Կուսին ա.

Ուրախութեամբ երկիրպագին ա.

Եւ զնացին լիւրեանց տեղին ա.

2. Ա Ի Ե Տ Ի Ս

Այսօր ծնաւ Արքայն երկնից ա.

Եւ Արարիչն բոլորից ա.

Զձեզ պահէ ի չար ախտից ա.

Եւ ի դիւացն վտանգից ա.

Խաթուն մարիկ, արի ի վեր ա.

Յոճիւի եղերդ մի ննջեր ա.

Յարի, գնա յանկիւնն ի վեր ա.

Զմեր նաօխն շուտով բեր ա.

ա խողօժ լա ընկեր ունիմք մեք քահանայք ա.

ա յձայս մ Խարի մանկունք և ոտակաւ ա.

ա յձայս Երթամք, ուտեմք և լիանամք ա.

ա Զձեզ օրհնեմք և զձեր օրդիքն ա.

ա Խաթուն մարիկ, մի ծուլանար ա.

ա Սուտ և հոգի մի խլանար ա.

ա մեզին պառաւ մի տրտնջար ա.

ա Գէմ Գաբրիէլն ի քեզ տի գալ ա.

ա Աստու երկար ճամփայ երթայ ա.

ա Քեզ պաշարի թէպտիր արա ա.

ա Ամ գու ի յով ելար դազան ա.

ա Հոգւոյդ չարկամ և ալոց դուշման ա.

ա միջա չարսնդ բարի պատուական ա.

ա միջա Եւ քո օրդիքն են աննման ա.

ա Հարսնուկ միտք մի գներ խենդ պառվուդ ա.

ա միջա Խեղքն է կորեր, միտքն է մոլար ա.

ա միջա ԶԱստուած չիշէ չարի ի վեր ա.

ա Զմեր նաօխն մի կտրեր ա.

ա Եղբայր ամ դու խիստ նեղացար ա.

ա Իսկի հետ մեզ չի խօսեցար ա.

ա Եղբայր ես քեզ եմ բարեկամ ա.

ա Եկեր եմ քեզ խրատ կուտամ ա.

ա Դու ի մեզնէ մի վախենար ա.

ա խո Խեք չեմք ընկնիլ յերգիքն ի վայր ա.

ա զայ Ի՞նչ կուխօսիք ընդ մեզ քէնով ա.

ա զայ Գէմ չեմք ի ձեր գաթին ապով ա.

ա միջա Զեղնէ չառաք գէմ ձի թամպով ա.

- ա ցլամաքս Ալ մէկ գաթայի գալն ալ ճօրով ա.
- ա բա Աստուած գայտուռնս ի շէն պահէ ա.
- ա ցնա Ու գշէն պահողքն ապրած պահէ ա.
- ա մգլ թող ձեր սեղանն բոլորի ա.
- ա Կթխան ի մէջ գինով ի լի ա.
- ա Զեր բարեկամքն ուրախանան ա.
- ա Չարկամքն ի դռուն պատուին ա.
- ա լար Ալէլուիա ալէլուիա ա.
- ա լա Օրհնեմք զՏէրն վերնական ա.
- ա աղա զիարեայ զպաշտօն բնի.
- ա մարգար Զ. Ա Ի Ե Տ Ի Ս.
- ա մանչոր բոլորս ի սոյնգալ բոլորս.
- ա մա. Այս թագաւորս կուսածին ա.
- ա մանմ Զեղ պարգևէ գանձաւ բարին ա.
- ա բաղիոսաբ բն Զձեր սեղանն դարդարէ ա.
- ա դայոն ի մգ Որդէս դուռը նահապետին ա.
- ա զմի Այս նորածին Տէրն և Արքայն ա.
- ա Օրհնէ զձեզ զամենեսեան ա.
- ա Սիրելեօք բարեկամօք ա.
- ա Եւ զընտանիս ձեր միաբան ա.
- ա նա Զեր հեռաւորն գայ շուտով ա.
- ա նա Եւ ձեր ոչխարն ցտուրով ա.
- ա Կարծան ձեր լցուի գինով ա.
- ա զաի զ Եւ տուռն ձեր հաղար բարւով ա.
- ա իոմ Եւսօր մեր Տէրն երկնից ի վալր ա.
- ա իոբա խոնարհեցաւ մարդոյս համար ա.
- ա իոբա Օրհնէ գայս տանս տանուտէրն ա.

- Եւ զընտանիքն հաւստար ա.
- ա Այսօր ծնաւ երկնից Արքայն ա.
- ա զմմն Եւ Աբարիչն բոլորից ա.
- ա զբն Օրհնէ զերամք քահանայից ա.
- ա լամա Որ միշտ անփորձ կենան ախտից ա.
- ա Այսօր ծնաւ Քրիստոս Աստուած ա.
- ա Վասն մարդկան երկրաւորաց ա.
- ա Օրհնէ զժողք սարկաւագաց ա.
- Եւ աղատէ ի փորձանաց ա.
- ա Այսօր ծնաւ Տէրն տէրանց ա.
- ա ի փրկութիւն մեղաւորաց ա.
- ա Զեղ ողորմի և ձեր նախնեացն ա.
- ա Եւ ահնայն ուղղափառացն ա.
- ա Տայ ձեր բարեացն լիութիւն ա.
- ա լա Եւ ձեր որդւոցն առողջութիւն ա.
- ա լա Ննջեցելոց ձեր ողորմի ա.
- ա Եւ պարգևէ արքայութիւն ա.
- ա . . . Գիտեմ, որ խիստ էք ձանձրացեր ա.
- ա ի յալաղկեացն էք նեղացեր ա.
- ա Խաթուն մալիկ, արի ի վեր ա.
- ա մանչոր ի թոնտրեղերն մի ննջեր ա.
- ա զմմ Սրբի գնա յանկիւնն ի վեր ա.
- ա զմ Գէրգէր գաթայ և չոր միս բեր ա.
- ա Խաթուն մարիկ մի ծուլանար ա.
- ա Սուտ և հոգցի մի խլանար ա.
- ա զարմնա Աշխարհս քեզ գէմ չի մնար ա.
- ա Մենք այս ցրտոյս չեմք զիմանար ա.

Այս օրտ մեծ խորհուրդ ունի ա.

Արի, մեղ բեր անուշ գինի ա.

Խմեմք, օրհնեմք զՏէրն ամենի ա.

Եւ ողորմիս տանք մենք ձեզի ա.

Ընկեր ունիմք մենք քահանայ

ճարիմանկունք և սարկաւադ ա.

Երթանք ուտենք, որ լիանանք ա.

Զձեզ օրհնեմք, որ թուրանմք ա.

Ո՛վ եղբայր և քաղցրաձայն եղանակող բանիս,
ամէն տարի բարով Հասնիս. այն տունն որ
իրք մի չտան և պարապ Հանեն, նա ապա
դայս առա.

Մօքին պառաւ մի տրտնջար ա.

Իէմ Դաբրիէլ քեզի տի դայ ա.

Առնու, լերկար ճանփայ երթայ ա.

Քեզի պաշրի թէպտիր արա ա.

Հարսդ բարի և աննման ա.

Եւ քո որդիքն են պատուական ա.

Ամ դու ի յով ելար դազան ա.

Հոգուդ չարկամ չալոց դուշման ա.

Հարսնուկ պառուդ մտիկ մաներ ա.

Խելքն է կորել միտքն է ցրուեր ա.

ԶԱստուած լիշէ, արի ի վեր ա.

Զմեր նարիտն մի կտրեր ա.

Եղբայր տմ դու խիտտ տրտմեցար ա.

Իսկի Հետ մեզ չխօսեցար ա.

Դու ի մենէ մի վախենար ա.

Մենք չենք ընկնիր երդիքս ի վար ա.

Եղբայր ես քեզ եմ բարեկամ ա.

Եկեր եմ քեզ խրատ կուտամ ա.

Պաթին Համար թէ բարկացար ա.

Եկո՛, որ քեզ ջուշ մի տամ ա.

Մեք ձեզ խրատ կուտանք սիրով ա.

Եւ օրհնեցաք Հազար բարով ա.

Ի՞նչ կուխտիք Հետ մեզ քէնով ա.

Իէմ չենք ի ձեր դաթան յապով ա.

Պառաւն ի դուքս կուտայ Հովհով ա.

Հարսն կ'ընկնի ի քովէքով ա.

Ձեզնէ չառաք դէմ ձի թամպով ա.

Այլ մէկ դաթայ դայն ալ ճորով ա.

Ամէն տարի Հասնիք բարով ա.

Յերկար կենօք և անողջ անձով ա.

Մի կենաք Հետ մարդուն խնով ա.

Եւ մի նայիք խիտտ խորոռով ա.

Ողորմութիւն արէք սիրով ա.

Եւ խօսեցէք անուշ լեզուով ա.

Եւ մենք զձեզ օրհնեմք սիրով ա.

Որ դուք մնաք Երկար ամով ա.

ԴՄենք կուղնանք մեր ընկերօքն ա.

Եւ դուք մնաք խաղաղ կենօք ա.

ա զամբայս ին յմեծ զ ամբ
ա զայս զ ամբայս 4. Ս Ի Ե Տ Ի Ս.
ա Ես յամբայս ին յմեծ զ ամբ
ա Սրհնեալ է Հայր, օրհնեալ Որդին, աւետիս.
ա Սրհնեալ է սուրբ Կոյսն ի յայրին ա.
Ծնաւ երբ զՅիսուս որդին ա.
ա իոզիս Ի խանձարուքսն պատեցին ա.
ա իո Ի յանբանից մսուր եղին ա.
ա ի Գետ Յորդանան մկրտեցին ա.
ա իո Ի Յովհաննու գիրկն գրին ա.
ա ի Եսայի Զանուն Յիսուս Տէր օրհնեցին ա.
ա իո Գետ չէր եղեր երեք աւուր ա.
ա իոյսնայ ի Ինք Հետ իւր մօրն խօսեցաւ ա.
ա իոզո՞ յա Տար զիս ի վանք, տար զիս ի վանքն ա.
ա իո Երթամ անեմ աշկերտութիւն ա.
ա իո Մարիամ զնա վանքն տարաւ ա.
ա իո Թէ տանիմ տամ աշկերտութիւն ա.
ա Երբ զայլուրենն զրեցին ա.
ա Ես զսաղմոսն կուկարդայր ա.
ա Երբ զսաղմոսն զրեցին ա.
ա Ես զշարականն կուպաշտէր ա.
ա Երբ զշարականն զրեցին ա.
ա մգօզ Զաւետարանն կուպատմէր, ա.
ա Զինչ Հաբեղայք վարդապետայք ա.
ա Զիրար դային տրտնջային ա.
ա Թէ այս չանէ աշկերտութիւն ա.
ա Դա մեզ կ'անէ վարպետութիւն ա.

433

ա Զաւակորճն վարձեցին ա.
ա Ի Մարիամն զրեցին ա.
ա Թէ արեկ սու զքո որդին ա.
ա Դա մեզ չաներ աշկերտութիւն ա.
ա մգճաշարոս Դա մեզ կ'անէր վարպետութիւն ա.
ա Մարիամ առնոյր զՅիսուս որդին ա.
ա Երթայր ու լայր ճանապարհին ա.
ա մգարոս «Մարիամ մի լար, մի լար ա.
ա մգրոս Զայս օղնութիւն, որ ես ունիմ ա.
ա մգրոս Զկաղն ու զկոյրն ի լոյս բերեմ ա.
ա մգ Զանդամալոյճն բժշկեմ ա.
ա մգ ԶԵրուսաղէմ քաղաք շինեմ ա.
ա մգ Զկաթն աղբիւր բղխեցնեմ ա.
ա մգ Ի Յիսուսէ ի Բրիտանիէ ա.
ա մգ Թրհնած է տանս տանուտէրն ա.
ա մգ Ի Սառայէ ի Մարթայէ ա.
ա մգ Թրհնած է տանս տանտիկին ա.
ա մգ Ի Պետրոսէ ի Պօղոսէ ա.
ա մգ Թրհնած է տանս տղակներն ա.
ա մգ Ես տուած զայս տունս շէն պահէ ա.
ա մգ Զշէն պահողքն ապրած պահէ ա.

5. ՎԱՍՆ ԳՆԱԼՈՅՑ ՅԵԳԻՊՏՈՍ, ԵՒ ՏՂԱՅՈՒԹԵԱՆ ԵՒ
ՍՔԱՆՉԵԼԵԱՅՆ ԲՐԻՍՏՈՍԻ ԱՍՏՈՒԾՈՅՆ ՄԵՐՈՅ:

Հրեշտակն երևեցաւ Յովսէփայ Հիւսին
Եւ մաքուր միշտ կուսի սուրբ Աստուածածնին.
Ուղարկեաց զնոսա ի լեզիպտոսին,
Զի Հերովդէս խնդրէ կոտորել զմանկտին:

Աւիւծքն որ ի վերայ դրան քաղաքին,
Գոչէին թէ «եկաւ մեծ արքայ որդին»
Զոր և Հեծեալ զինուք ելեալ խնդրէին,
Իսկոյն տեսին զնա և ոչ զիտէին:

Եղիազար անուն ընդունի զնոսին,
Թէ ես եմ աշխարհէ Հրէաստանէ.
Տարեալ զնոսա ի տուն, տեսաւ զսքանչելին,
Թէ ջուր լուաց զմանուկն Յիսուս միածին,
Յորմէ ծառն բուսաւ իւղ պալատանին,
Եւ Ղազար որդի էր Եղիազարին:

Գնաց Յիսուս ետես զտաճարն Ապողին,
Եւ բազմութիւն մարդկան կռօցն ի զոհին
Ոսկով զարդարեալ զեր կայր ի վերայ
բազնին

«Ապողոն արարիչ է ամենայնին».

Իսկ Յիսուս «Հայր» կոչեաց յերկինս լալագին,
Կործանեցաւ տաճարն և զոր անդ կային.
Եւ դէքն զաղաղակ բարձեալ ասէին.
«Տղայ մի կործանէ զմեզ զամենեսին».

Եւ Մարիամ անկապառ յոտսն Յիսուսին,
Որ և կենդանացոյց զվեց Հարիւր Հոգին.
Անկան առ յոտս տղայ Յիսուս միածնին
Եւ որդի Աստուծոյ խոստովանէին:

Բաղում անթիւ Հրաշք, որ ի տղայութեան,
Գործեաց Յիսուս ի մէջ խաղութեան տղային:
Խորհուրդ արաւ Յովսէփ ընդ Մարիամին,
Տարեալ զՅիսուս ետուն ուսումն գրին
Լու մեծ Դամաղիէլ յօրէնս Մովսէսին.

Եւ նա զրեալ տախտակ և ետ ի ձեռին,
Աւեր Դամաղիէլ զանունն զրին,
Պատասխանեաց Յիսուս իւր վարդապետին.
«Ես զանունքն ամենայն զիտեմ զզրին,
Բայց ասա զմեկնութիւնն թէ որպէս լինին»,
Զարհուրեալ վարդապետն ասաց Յիսուսին.
«Որդեակ իմ դու ասա զմեկնութիւնն զրին».
Ասաց թէ «գիր ասելն Աստուած թարգմանին,
Եւ բանն որ է անուն Որդին միածին».

Յրէն և ի բանէն ապա խօսք յայտնին,
Ան է շնորհք Հոգւոյն սրբոյ ճշմարտին,
Բայց խորհուրդ ծածկեալ է Աստուծոյ խորին,
Մինչև այց արասցէ առ ի փրկութիւնն:

Յայնժամ Դամաղիէլ երկեաւ ի մտին.
Երկրպագեաց նմա ընդ խօսել բանին.
Տուր, Յովսէփ, մանուկդ քո միածին.
Դա է որդի շնորհաց Հօր երկնաւորին:

Երթայ Յիսուս մտանէր տղայոց միջին,
Գազում ազդի ազդի հրաշք լինէին.
Սեփնայի կոյրք և կաղք անթիւ որ առնա գային,
Եւ Յիսուս ձեռս եղեալ բժշկէր զնոսին:
Տղայոց մինն անկաւ ի յապառափին,
Հերձաւ ուղեղն, ի նոյն մեռաւ ի տեղին.
Լուեալ գատաւորին ըմբռնէ զնոսին,
«Յուցէք թէ ով եսպանգայն պատանին,
Նոքա զուր խօսեցան ի վերայ Յիսուսին,
Եթէ յօտարական տղայ մ' է ձերին,
Բռնեցին զՅովսէփ թէ «ցոյց քո որդին».
Եւ Յիսուս իւրովի եկեալ մէջ նոցին:
Հարցան թէ «դու սպաներ զանմեղ պա-
տանին».
Ասէ Յիսուս «Ես ոչ գիտեմ զմօրն».
Նոքա ժողովեցան սուտ վկայեցին,
Թէ «սա բազում չարիս ածէ մեր միջին»:
Յիսուս բերեալ երեստ զմեռեալն ատենին,
Բարձրաձայն ետ զանուն մեռեալ տղային.
«Արի և յօտին կաց աստ զճշմարտին,
Թէ ով ընկէց զքեզ ի քարահոսին».
Իսկ նոյն ժամայն չարեաւ մեռեալն ի տեղին,
Եւ ճիճ բարձեալ ծնողաց զիրկս արկանէին.
«Որդեակ ով ընկէց զքեզ ի քարատակին»
Եւ նա ասաց անուամբ զիւր եղբորորդին:
Յայնժամ զահի հարան ընդ հրաշս նորին,
Եւ օրհնեն զարարողն երկնի և երկրի.

Ասեն թէ յաւ չէ ծնունդ հողածին,
«Առաջ է յերկնից իջեալ Բոն աստուածային»:
Գնացեալ Տապարիայ քաղաքն մտին.
Անդ ալր մի Խորայէլ անուն կոչէին.
Ետուն Յիսուս արուեստ ներկարարութեան
Եւ նա տարեալ եցոյց զզործն ներկին.
Ասէ. Որդեակ կացիր ի յայսմ տեղին.
Եւ ինքն գնացեալ բերել կերակրին.
Եւ Յիսուս ժողովեաց զամէն կտաւնին.
Եւ եզ ի մի կարաս, որ սեաւ ներկէին.
Զի լինեցոյ էր սեաւ, կապոյտ և դեղին,
Ոմն կանանչ, կարմիր որդան պիտանին:
Եկեալ վարպետն ետես ի սև կարասին,
Բարկացաւ. և Յիսուս փախեաւ ի նմին.
Եւ նա էառ զկոփիչն, ընկէց հետ նորին,
Նոյն ժամն արմատացեալ պտղով ի տեղին.
Եւ Յիսուս փախուցեալ ի վերայ ծովին.
Երթայր անթաց ոտիւք ի վերայ ծովին.
Յայնժամ զահի հարեալ ընդ հրաշս բանին,
Եմուտ եհան զկտաւսն ի միջոյ կարսին.
Որպէս և տեարք նոցա որ գուն ուզէին
Սև և կապոյտ, կանաչ, կարմիր և դեղին:
Մինն ասէ. «կտաւոյս իմ ներկ ոչ պիտին».
Եհան զնորա իսպիտակ որպէս զառաջին:
Եւ որք զնա տեսին և կամ լսէին,
ԶԱստուած օրհնաբանեալ փառաւորէին:

Եղև Յիսուս ամաց երկոտասանին,
Հրեշտակն երևեցաւ սուրբ Աստուա-
ծածնին.
Ասաց. Ա՛ւ, դմանուկն քո միածին
Եւ գնա՛ յաշխարհն Նազարէթին:
Եւեալ և երթալին ի ճանապարհին,
Ետես անդամալոյժ մի խիստ զալրազին.
Գթացաւ և յարուց գնա ի տեղին,
Եւ նա ողջ անդամօք գնալը ի տանին:
Ո՛վ կարէ բանք հրաշից մեկնել ի գրին,
Կամ որ լեզու կարէ պատմել սքանչելին.
Արարածս ոչ տանէր, զանբաւ բան նորին,
Թէ մի ըստ միոջէ՛ նստեալ զրէին:
Մեղապարտ է՝ անարժան փտեալ ի մարմնի
Տէր Ղազար դժողի էմ Ստամպօլցի,
Ծաղկարար անուանի աշկերտ Յայտինի
Այժմուս եմ բնակեալ Երուսաղէմի:
Մեղա՛յ ասա լալով և արտասուելի,
Որ ոչ լիշէ զսղալանք, զոր կայ ի գրի.
Զի յաւել խօսեցար քան զկար քօլին,
Որ չէ արժանի ալսմ խորհրդին:
Ով որ կարդայ գիրքս զայս սքանչելի,
Եւ ով լսէ, սրտիւ մի՛ դանդաղեսցի,
Եւ ով ուսուցանէ ալոյց զբան սորին,
Մարդացեալն Քրիստոս իւրն ողորմեսցի:
Ղազար Ստամպօլցի:

Յիսուս երթալը Երուսաղէմ ցնեալիս.
Երկոտասան գաշակերտօք ա. զմէ
Վաթուռն ու չորս վարդապետօք ա.
Ի հետ երթան, հետ քարոզեն ա.
Գնացեալ հասին յեղը ծովին ա.
Եւ աշակերտքն զարմացան ա.
Հանդիպեցան նաւավարին ա.
Յիսուս ասաց պատասխանին ա.
«Եղբայր, տարէ՛ք զմեզ ի կղզին ա.
Ասաց նաւավարն Յիսուսին ա.
«Դուք վարձ տուէ՛ք իմոյ նաւին ա.
Որ ձեզ տանիմ ես ի կղզին ա. զմն ոչ լիշ
Ասաց Յիսուս Պետրոս վիմին ա.
«Գնա՛, բռնէ՛ ձուկ մի ծովին ա.»
Պետրոս բռնեաց ձուկ մի ծովին ա.
Զկան փորէն դէկան մի հան ա.
Հրամանօքն Քրիստոսի ա. եւ յիջալ զմոյ
Եւ գնաւ վարն զարմացուցին ա.
Օրհնած է նաւն, օրհնած է ծովն ա.
Օրհնած որդին վաճառականին ա.
Զեզ յայտնութիւն մեզ թողութիւն ա.
Զեր ճնողացն արքայութիւն ա.
Արի, մամուկ, հաւու միս բեր ա. միջմատ
Զուածեղէնն մի մոռանար ա.

Մեր ընկերաց փարջ մի զինի ա.

Իմ ձայնակցաց խաչքաղանի ա.

Եւ ի յոտին սէրն Յիսուսին տ.

26 Ննջեցեալքն հանդէին անդէն ա.

27 Զեր գուստր, որդիքն վերուստ օրհնին ա.

28 Եւ ձեր տղայքն շատ ապրին ա.

29 Զեր ծնողաց հոգւոյն ասենք ա.

30 Ամէն Հայր մեր որ ի յերկինս ա.

Ծանօթ. Հրատարակելով այս ոտանաւորները, որոնք թուով վեց են, մեր նպատակն է՝ հանդէս բերել Հայոց մէջ ընդհանրացած միջնադարեան դադափարները՝ Քրիստոսի մանկութեան վերայ. նոքա աւելի շատ արծարծուած են և այն ժողովածուներէ մէջ, որոնք Այսմաւուրք անունն են կրում: Այսպէս մեր սեփական մատենադարանի մի գրչեաց Այսմաւուրքի մէջ Քաղոց ամսի իթ, և յունվարի դ. թուահամարի տակ նշանակուած է Քրիստոսի ծնունդն ու յայտնութիւնը, սակայն պատմուած է իսկապէս երեք մոգերի դալուստը. այդ շատ ընդարձակ պատմութեան մէջ յիշուած են մի քանի մանրամասնութիւններ. զոր օր. ասուած է որ Մելքոնը Պարսից թագաւոր էր, Գաւարը՝ Հնդկաց, իսկ Բաղդասարն՝ Արաբացոց. նմանապէս ասուած է որ այն թագաւորների հետ եկել էին տասներկու հազար մարդ, որոնց առաջնորդում էին տասներկու հազարապետ. նոցա անուններն են՝ Բարխուրիդա, Դադմուշա, Բարդիւշա, Զահաբանա, Խորինա Դրդմիշա, Դիշմուխա, Խամառա, Զաւուրշա, Աբշիրա, Զահուրա և Զամիրամ: Այդ տեղ է պատմուած, որ երեք մոգերն առանձին առանձին մտնելիս տեսնում էին Յիսուս Մանուկին զանազան կերպարանքներով, ինչպէս որ յիշուած է և ա-

ռաջին Աւետիսի մէջ: Հետաքրքիր է այն, որ Մելքոն թագաւորն ունեցել է իրեն մօտ «գիր կտակի, զոր ունէին ընդ իւրեանս պահեալ յառաջին նախահարցն. և տարեալ մատուցանէին, ասում է, առաջի Մանական և ասէին. Ահա նամակն, զոր կնքեալ ետուր ի պահեստ ի նախահարսն մեր. առ, բաց և ընթերցելը զգլխոս ձեռաց քոց, զոր ետուր նախաստեղծին քոց: Եւ զիրն գրոյն գրեալ էր ի պահեստին՝ էր այս. Եթէ ի վեցերորդ դարուն յաւուրն վեցերորդի սկիզբն լինելութեան քոյ՝ առաքեցից զմիաձին որդին զբանն Աստուած, որ եկեալ մարմնանայ ի զաւակէ քումմէ և լինիցի որդին իմ որդի մարդոց և զբեզ յառաջին փառսն դարձեալ նորոգեսցէ վերստին, և ապա եղիցիս դու. Ազամ, իբրեւ զմի ի մէջ անմահ մարմնով ընդ Աստուած միաւորեալ: Այս է գիրն առաջին գրեալ մատամբն Աստուծոյ և կնքեալ, զոր Ազամ ետ ի Սէթ, և Սէթ յորդիսն և որդւոց յորդիս մինչև ցերբահամ: Եւ Երբահամ ետ ի Մելքիսեղէկ քահանայն, և Մելքիսեղէկ ետ ի Կիւրոս թագաւորն Պարսից, և նա եղ ի սենեկի պահեալ զգուշութեամբ մինչև ի մոգսն. զոր բերեալ մոգուցն մատուցին առաջի Յիսուսի Քրիստոսի: Այս է պատահաւ գրոյն, զի լետ ելանելոյն Ազամայ ի գրախտէն ետ նմա Աստուած որդի զՍէթ, որ թարգմանի միսթարու թիւն: Եւ ետ Աստուած զուխտն զերգումն իւր ընդ Ազամայ միջնորդութեամբ, գրոյն» (տես ձեռագիր Այսմաւուրք 1692 ամի): Մոգերի մասին խօսում է ԺԳ. գարում Պարզան պատմիչը. նա ասում է, «և Օգոստոս ևս մեծարեցաւ ի ճնանիլ մեծին Աստուծոյ և ամենակալ արքային. յորում աւուր եկին մոգքն երկոտասան հազար հեծելովք և լուեալ եթէ սով է ի Պաղեստին, թողին զգօրսն առ Աբգար և ինքեանք, որ մեծք էին, գնացին երկոտասան իշխանօք և հազար Հեծելօք. Մելքոն Պարսիկ, Գասպար Հնդիկ, Բաղդասար Արաբ, ոսկի, կնդրուկ, գմուռ ընդ ինքեանս

ունելով: «Զայն» գրեաց Լուկիանոս ոմն Փռանկ, որ կաշր չկարիս, առ կաշորն Յզոստոս գիտասցէ ինքնակալութիւնդ քո, զի եկին ի հարստոյ արեւելից արք մեծաշուքք և երկրպագեցին տղայոց միոյ ճնեղոյ ի Պաղեստին, հրաման առեալ ի վերուստ յաստեղէ մեծէ, որ առաջնորդէր նոցա:» (տես Վարդանայ Պատմութիւն, տպ. Վենէտ. եր. 33.) Վարդան աշխարհագիրը Գասպարի գերեզմանը դնում է Մոկաց գաւառում: Նա ասում է. «Մոկաց գաւառն է՝ իշխանանելոստ, ուր կան բազում վանորայք: Նախ Ամենափրկիչն, ուր կայ դերեզման թաղաւորին Մոգոց Գասպարայ, և սուրբ Վարդանայ, և սուրբ Կանանց վանքն, որ այժմ սուրբ Գալասի, ուստի էր Անանիա կաթողիկոսն Մոկացի:» (տես Աշխարհացոյց Վարդանայ, Կ. Պոլիս) Միւթար Արեւմտեցին իւր ժամանակագրութեան մէջ Գասպար անուան տեղը դնում է Դարասպար, իսկ Յիսուսի Եղիպտոս դնալը չիշելով, ասում է՝ «հինգհարիւր բիւր կոռոս կործանեալ, և զգալուսանին պատճառն պատմութեան իւրոյ թողեալ:» (Մոկով, 1860. եր. 43, 44): Մեր գրչեայ տաղարանից երևում է, որ հինգերորդ ոտանաւորը Ղազար Ստամբուլցու գրածն է, իսկ Կ. Ն. Մարրի նկատողութիւններից երևում է, որ այդ ոտանաւորը չօրինել է Յովասափ Սեբաստացին 1548 թուին: (տես Иѣтъ лѣтней повѣдѣи въ Арменію, եր. 11, որի հայերէն բաղումաձրեները հրատարակեցին Հանդէս Ամսօրեայ 1892 թ. 8 և Բազմավէպ 1892 յուլիս): Այն երկու իրար հակասող ցուցումները կարօտ են ստուգութեան ուրիշ ձեռագրերի միջոցով: Եթէ ընդունենք որ Յովասափն է չօրինել սոյն ոտանաւորը, կըհետևի որ Ղազար միայն ընդօրինակող է: Ինչպէս որ ինքն իրեն անուանում է «գծող» «ճաղկարար»: Պ. Մարրը մէջ է բերել միայն մի փոքրիկ հատուած սոյն ոտանաւորից: Արեւը բերուած վեց ոտանաւորներից միայն մէկը

օրինակուած է 1623 թուի ձեռագրից, որ դանւում է Ս. Էջմիածնի մատենադարանում, իսկ միւսներն օրինակել ենք մեր սեփական մատենադարանի գրչեայ երգարանից, որ գրուած է 1695 թուին: Վեցերորդը ունի մի այլ խմբագրութիւն, որ առաջին անգամ հրատարակուեցաւ Գամառ-Քաթիպայի Ազգային Երգարանի մէջ 1856 -ին Ս. Պետերբուրգում: Եւ արտատպուեցաւ նաեւ Միանաարեանի Քնար Հայկականի մէջ: Համեմատութեան համար բերում ենք այս տեղ և այդ երգը.

«Մեր Տէրն ծեր և ալւոր

Փռոք բաղմեալ Տէրն ի խաչին

Քաղցր ճաշէր նաւավարաց:

Եւ նաւավարք, դուք իմ եղբարք:

Եղբարք առէք զայն ծերս ի նաւն:

Ես ձեզ բազում աղօթս առնեմ:

Եւ զնա զնա, ծեր ալւոր:

Մեր նաւ չէ վասն աղօթից:

Նաւս մեծ է, վարձն շատ է:

Նաւս ի վարձ է վաճառականին:

Խաչ եհան, քարտէ կնքեաց:

Ձեռն տարաւ աւազն, էառ

Քարն, էառ դեկան: Ահա,

Ահա ձեզ գրամ և դահեկան:

Վարձն երեա և նաւ մտաւ:

Ջուրն անդնդոց պղտորեցաւ:

Նաւն ի յալւոյն կործումն էառ:

Ուստից եկար, մարդ մեղաւոր,

Ու դու կորար, մեզ կորուսիր:

Եւ մեղաւոր, տունք նաւդ ի լիս,
Եւ դուք անուշ ի քուն եղիք:

Այնու ձեռք խաչահանէր,
Չախու ձեռք նաւն վարէր:

Դեռ չէր եղել հասարակաց,
Նաւն ի ցամաքն հաստատեցաւ:

Եղբարք ելէք անուշ քնուդ:

Անուշ քնուդ դառն երազուդ:

Ի յօտն անկեալ ի Քրիստոսի:

Ահա մեղ Տէրն, ահա մեղ նաւն:

Աւետիսներ կան և արդի ժողովրդական բար-
բառներով. նոցա օրինակները կարելի է տեսնել հետե-
ւեալ հրատարակութիւնների մէջ. «Քնար Մշեցոց և
Վանեցոց, Ա. Վ. Սեդրակեանի, Վաղարշապատ 1874,
երես 7» և «Վանայ Սաղ. Գ. Ղերէնցի, Թիֆլիս 1885,
երես 79»:

7. ՏԱՂ ՎԱՍՆ ԲՈՒՂԱՅԵՅԻ ՆԱԶԱՐԷԹԻՆ.

Քանի ման գաս էդ քուչէնիդ:

Եկ սէյր արա մեր պաղչէնին.

Նոր է բացուեր վարդ զօնճէնին.

Վայ մին Նազարէթ, ճան Նազարէթ,

Խաներ ու սուլթան Նազարէթ,

Սանտուխտ սանտուխտ կապեցին.

Ի պատն ելան դուռն բացին.

Մէջ զիշերին թրատեցին.

Վայ մին Նազարէթ, ճան Նազարէթ,

Խաներ ու սուլթան Նազարէթ:

Գետն կուգայ երես երես:

Խօճայ քո Աստուածն կուսիրես.

Այո գողերոյս թէնպէհ առնես.

Վայ մին Նազարէթ, ճան Նազարէթ,

Խաներ ու սուլթան Նազարէթ.

Դու ես նստել սազով տամով.

Գինի խմես ոսկի ճամով

Տէրտէրանի խաչէլամով.

Վայ մին Նազարէթ, ճան Նազարէթ,

Խաներ ու սուլթան Նազարէթ:

Անպատումն օրդու ունիս.

Եկեղեցին քեզ սիւն ունիս.

Մէջ կուտանաց դու քոյր ունիս.

Վայ մին Նազարէթ, ճան Նազարէթ,

Խաներ ու սուլթան Նազարէթ:

Աչքեր ունիս, հրեղին է.

Ունքեր ունիս, սիրտս կ'ալիէ.

Մէկ մ'ալ քեզ պէս մայրդ բերէ.

Վայ մին Նազարէթ, ճան Նազարէթ,

Խաներ ու սուլթան Նազարէթ:

Քեօշկ ես շիներ, բարձր սարայ.

Հինդ տեղ ունիս թրի եարայ.

Եղբար չունիս, կանչէ հարայ.

Վայ մին Նազարէթ, ճան Նազարէթ,

Խաներ ու սուլթան Նազարէթ:

«Ելիարայ» ման Սանտուխտ սանտուխտ կապեցին.

«Ելիարայ» Աէս գիշերուն ձայն հանեցին.

Խօրօղխօսուն թրատեցին:

Վայ մին Նազարէթ, ճան Նազարէթ,

Խաներ ու սուլթան Նազարէթ:

«Ելիարայ» Իշտէ դորս որտիդ խօցն,

Զոր հարցանեմք ձեր Պօղոսն,

Աճէպ կուգայ զատկին փոսն:

Վայ մին Նազարէթ, ճան Նազարէթ,

Խաներ ու սուլթան Նազարէթ:

Կարդացեր ես եչն ու եւրն.

Հայիֆ չէ գուն հագնիս սեւն.

Քո հաղուստըն ալ զար պիտի.

Վայ մին Նազարէթ, ճան Նազարէթ,

Խաներ ու սուլթան Նազարէթ:

Տեսօքդ անչափ ես գեղեցիկ.

Զատ թուրքերուն եղեր խոցիկ.

Պէնկեր ունիս տասն ու վեցիկ.

«Ելիարայ» Վայ մին Նազարէթ, ճան Նազարէթ,

Խաներ ու սուլթան Նազարէթ:

«Ելիարայ» Քան Սողոմոնեւ իմաստուն.

Եւ քան զՅովսէփ ես դերագոյն.

Երես ունիս քան վարդի գոյն:

Վայ մին Նազարէթ, ճան Նազարէթ,

«Ելիարայ» Խաներ ու սուլթան Նազարէթ,

Աղբոր ես դու քան զամենայն:

Խօճայ, չի գտուիր քեզի նման.

Մեզ խոցեցիք համանգամայն.

Վայ մին Նազարէթ, ճան Նազարէթ,

Խաներ ու սուլթան Նազարէթ:

Իսպահանու վարդն դու ես.

Զահ Ապասին ցանկալի ես.

Ամէն ազգաց գովելի ես.

Վայ մին Նազարէթ, ճան Նազարէթ.

Խաներ ու սուլթան Նազարէթ:

ԾԱՆՈԹ. Այս երգի մէջ գոված Նազարէթը թերեւս այն Խօջայ Նազարն է, որ նշանաւոր էր Զահ Աբաս Ա. թագաւորի ժամանակ: Նորա մասին խօսում է Առաքել Դաւրիժեցին իւր պատմութեան մէջ Գլ. ԺԷ. եր. 151.

Տ. ՏԱՂ ՎԱՍՆ ՍՈՒՐԲ ԷՋՄԻՍՏՆԵՅ ՆՈՒԻՐԱԿՆԵՐՈՒ ԳԼԽԱՏՄԱՆՆ (*)

Ի. Ինն հարիւր Հայոց թուական

Յիսուս եւ Եօթն թիւ աւելեան

Յէջմիածնէն նուիրակք եկան

Բոլոր աշխարհս Հռոմոյ տան

Յ. Յոլով մեռոն կայ ընդ ինքեան

Մեծ նամակով եւ օրհնութեամբ.

Եկեալ հասին Բիւզանդիեան

Որ է Ստամպոլ սրբոց կայան:

Ո. Ով որ տեսաւ զնոսա լման,

Իբր զհրեշտակ ընդունեցան.

*) Յիսուս որդու գոյն ասա:

- Եւ զիս զանազան սրբոց նման
Եպիսկոպոս ազնուական:
- Վ. Վանք է՝ անապատ ուրախացան,
Յորժամ տեսին ըզերեսեան.
Զտէր Սարգիս եպիսկոպոսն
Եւ զԴաւիթ կոյս արեղայն:
- Ա. Անուանք նոցա համբաւեցան,
Սուրբ օրհնութիւնքն որ կարգացուան,
Եկեղեցիք բերկրեալ ցնծան
Եւ ժողովուրդս, որ օրհնեցան:
- Ն. Նըւերկեցին դքաղաքս լման,
Եւ նաւեցին քաղաք Վաֆայն,
Վաֆայեցիք խիստ ցնծացան
Իբր զառաքեալսն տէրունական:
- Ե. Եկեալ գնացին Ղաբա Պողոտան.
Սէչով քաղաք քրիստոնեայք կան.
Ամէնն տեսին, ուրախացան
Մինչի պարոն և ոյթերն ալն:
- Ս. Սէչովացիք զնոսա տեսան,
Խիստ պատուեցին և օրհնեցան.
Իլով քաղաքն յուղարկեցին,
Զատ քրիստոնեայք, որ ի հոն կան:
- Ի. Իլովացիքն երբոր տեսան,
Հանց պատուեցին սրբոց նման,
Զինչ սուրբ Գրիգոր պետ Պարթևեան,
Լուսաւորչին թողանց նման:
- Յ. Յնծան նոքա ի ժողովն ալն.

- Զուրջառք և զգետք խիստ պատուական
Իլով քաղաքն առին, ելան, մզմզ
Դարձեալ եկին ի Աղբիւրման:
- Ե. Երբոր հասան ի Աղբիւրման,
Խիստ խնդութեամբ բերկրեալ ցնծան.
Անտի նաւեալ, եկան հասան,
Որ է Պօլիս Կոստանդինեան:
- Հ. Հիւրեր եկին մեզ աննման
Զինչ զհրեշտակք Աբրահամեան,
Ոնց Ստամբուլցիք զնոսա տեսան,
Տեսան Ստամբուլ շատ գոհացան:
- Ա. Անդ ժողովուրդք ժողովեցան լման
Եւ առացին ամենեքեան,
Թէ մի երթայք դուք միաբան,
Կաթուղիկոսն եղեալ վաղճան:
- Յ. Յալնժամ նստեալ և խորհեցան,
ԶԴաւիթ զրկեն ի տեսութեան.
Ոնց որ հասաւ Սմասիեան, զառա
Լուկ մատնեցին զինքն ի յատեան:
- Ա. Անդ անօրէնք ժողովեցան
Որդիքն նեւ և կորստեան.
Պիղծ Յուդայի եղեն նման, զձ առ
Որ մատնեցին զտէրն ի յատեան:
- Յ. Յասմամբ եկեալ զԴաւիթ տաբան
Պարոնորդոյն դուռն ի տիվան,
Ասին չաշուտ են միաբան,
Սօֆին զրկել ի Փրանկիստան:

- Ե. Եղին ի բանտ և ի զնտան,
 Զինքն մատնեցին ՚ի ըսկէնճան,
 Զխեղճ մարմինն ի տաքացան,
 Ի չարչարանքն մաշեցան:
- Ա. Անտի տուեալ ՚ի դօրական,
 Վիզն ի գէնճիլ ձեռն կիլապչան,
 ԶԳաւիթ բերին ի մեծ տիվան,
 Տարին ձգեցին զափուճոցն օտան:
- Լ. Լուք զափուճիքն ամենեքեան
 Ի ձի հեծեալ վանքն հասան,
 Երբ նուիրակքն զնոռա տեսան,
 Զահի հարեալ զերդ զուռ գողան:
- Ե. Եկեալ տարան զնոռա լման
 Ի մեծ վէզերն Ալի փաշան,
 Յայնժամ տեսեալ ըզբրորդեան,
 Ասէ բերէք վաղն ի տիվան:
- Բ. Բերին զինքեանք վաղն ի տիվան,
 Հաւսար նստան երեք փաշան,
 Հարցաքննեն զամենեսեան,
 Սուչ մի գտնուռն նոցա վերան:
- Ա. Անտի ելեալ խոնտքօր մտան,
 Նա էր ասցեալ զիժար հրաման,
 Ոսաց՝ ձգեցէք զափուճոցն օտան,
 Մէկ քանի օր տան ըսկէնճան:
- Ն. Նոքա ելեալ ամենեքեան
 Ի Հուտկարէն առեալ հրաման,
 Լուք կացուցին այլ վի տիվան,

- Հմբռնեցին առեալ տարան:
 Ս. Սուրբ Յովաննու պէս բանտ տարան,
 Զինչ Քրիստոսի օրն ըմբռման,
 Ի չարչարանքն զանաղան
 Աւել աւուրս Հնկէտասան:
- Ա. Աւրն էր շաբաթ սուրբ կատարման
 Նահատակացն ՚ի երրորդեան,
 Գլխատեցին զամենեսեան
 Լոյս կիրակի օր յարութեան:
- Յ. Յովաննու պէս գլխատեցան,
 Կամ Յակոբու առաքելեան,
 Որ է մարմինն ի Սպանիան,
 Զաւուրս երրորդ անթաղ մնան:
- Ս. Սրբոց մարմինքն որ հոն կեցան,
 Ոչ յերեսներն թարշամեցան,
 Լոյսն էր իջեալ աստղանման,
 Զայն լոյս տեսեալ շատ Մըսըման:
- Յ. Յետոյ գնացեալ Իմին խօճան
 Մօտ մեծ վէզերն Ալի փաշան
 Իբր զՅովսէփ Արեմաթեան
 Խնդրել զմարմինն տէրունական:
- Ն. Նա էր տուեալ աղէկ հրաման,
 Գնա՛ թաղէ՛ զամենեսեան,
 Զամէն յատէթն արէք լման,
 Զինչ ձեր օրէնքն տայ հրաման:
- Ի. Իսկ վարդապետք ժողովեցան,
 Եպիսկոպոսք հաւաքեցան,

- Եւ կրօնաւորք շատ միաբան
Սրբոց թաղումն զուժարեցան.
- Ե. Երեցանիք խիստ զանազան
Մեծ ու կրտսեր յաշխարհական
Ի հոն հասին ամենեքեան,
Եւ սուրբ թաղմանն արժանացան,
- Բ. Բամիւ կանգնեն կարդ կատարման
Եւ կատարեն զամէնն լման,
Պատենն զմարմինքն միաբան
Եւ սահմանեն ի մի տապան:
- Կ. Կանայք բազում ժողովեցան
Լալականներ ողբերգական,
Հատ լացուցին զամենեւեան,
Մինչ սար ու ձոր ի լաց ելան:
- Ե. Երեք մանկանց սրբոց նման
Երեքն մի տապան եղան,
Արժանացան սուրբ հանգստեան,
Դուք այլ կացէք ուրախութեամբ:
- Բ. Բամիւ զամէնքդ միաբան
Զձեզ աղաչեմ զամենեւեան,
Եւ Յովհաննէս անարժան
Եմ քահանայ զործովս ունայն:
- Ն. Նըւիրկերուն օր կատարման
Սակաւ բաներս որ գրեցան,
Ով ոք ասէ զհայր մեզան:
Յիշեալ լիցի արքայութեան:

Այս գործեցաւ ի մեծ թուական
Ինն հարիւր թիւն էր լման
Յիսուն և եօթն թիւ յաւելեան
Հոկտեմբերի եօթն և տասեան:
Զձեզ աղաչեմ զամենեւեան
Ով ընթերցողք տեւրք սրբազան,
Թագսիրութիւն չանէք, արարիչն Աստուած
Որհնէ զձեզ,
Անմեղադիր լերուք, զի կար մեր այս էր:

Յովհաննէս քահանայ:

Ծանօթ. Ս. Էջմիածնի նուիրակների գլխատումն ե-
ղաւ Հայոց ջճէ. և փրկական 1508 թուին հոկտեմբերի
17-ին: Մեր սեփական գրչեայ տօնացոյցի մէջ Ս. Խաչի
Ե. շաբաթ օրն այսպէս է նշանակուած. «Շաբաթ՝ Աւե-
տարանչացն Մատթէոսի, Մարկոսի, Դուկասու, և Դուկի-
անոսի քահանային Անտիոքայ և սրբոց վկայիցն՝ Տարագ-
գրոսի, Պրոպոսի և Անդրոնիկոսի և այլոց աշակերտացն
Պօղոսի, և Պեղեգեայ կուսին, և նոր նա հատակացն
Յովհաննէս փարգապետին և Սարգսի եպիսկոպոսին և
Դաւթայ կրօնաւորի, որ նուիրակ առաքեցան Էջմիածնէն
և նահատակեցան ի Կոստանդինուպօլիս գլխատմամբ սրոյ
ի թուականիս Հայոց ջճէ:»

9. ՅԱՂԱՅՍ ՔԱՂԱՔԻՆ ԱՄԱՍԻՈՒ.

Ո՛վ դու վայելուչ քաղաք.

Լեռնամէջ կառնոցք գերակայ.

ձինուածք հրաշալի ունիս,

Որ անունդ է Ամասիա:

Դղեակդ անառիկ ամրոց

Քարանձաւ լերանց վերայ կայ.

Քարհատ պահարանք զանձուց

Յօրինեալ ի Միհրդատայ:

Խոր ձորամէջ վայրիդ.

Մշտահոս գետոյն մերձակայ.

Սիրով հաճեցան բնակիլ

Քաջատոհմ որդիք հայկազնեայ:

Դետդ այդ հեռագոյն վայրէ

Բարձրաբերձ լերանց հոսի,

Ծիծաղածաւալ գնացիւք

Մտանէ ի ծովն Պոնտեայ.

Սուլաւ զարդարին բոյսք քո,

Նմանեալ դրախտին Եդեմայ.

Ծաղկին ծառատունկ այդիքդ.

Դեղազարդ ի մուտն ապրիլայ:

Փթթին զոյնդգոյն ծաղկունքդ.

Հոտ անուշ բուրին յարակայ,

Վարդն պատուական դովեալ

Եւ շուշան ընդ բրաբիոնեայ:

Երգէ քաղցրաձայն պիւպիւն

Ջերչս անուշ և զուարճանայ,

Ջմալի վարդին սիրուն,

Դայ նստի ի թփին վերայ:

Պտուղ բաղմացել ունիս:

Ջանաղան ճաշակ քաղցրանայ.

Նուռն և սերկեւիլ խնձոր

Հիւանդաց շարապ լինենայ:

Որթն դրախտաբոյս է տունկ.

Ջոր բերէ զխաղողն ողկուզեայ.

Ազնիւ գովական պտուղ

Ճաշակածն ասեն Աբամայ:

Ճմլի չէ ի կարաս լցուի.

Նա բաժակ սիրոյ լինենայ.

Թէ ի սուրբ սեղանն ելնէ,

Փրկչական արիւն զոյանայ:

Ջսուրք Աստուածածնի տաճարն

Ընդ սրբոյ մեծին Յակոբայ

Եւ զՆիկիոյայսն բնտրեալ

Հայրապետն յերկրին Աօիա:

Ընդ այլ բաղմահոյլ սրբոց

Եւ զԲասիլ վիայն քահանայ

Առ քեզ բարեխօս ունիս

Եւ քոյոցդ, ո՛վ Ամասիա:

Թէ ինձ հրաման լինէր,
 Կապէի կամուրջ քո վերայ,
 Եւ նշդարենի ծառոց
 Տերևով ծածկուի՞մ սաղարթեայ:
 Որ ոչ վնասէր զքեզ
 Զօրաւոր շողն թամուղայ
 Յաջմէ լահէկէ շմաթք,
 Որ հեղիկ հողմն զայլ ի նա.
 Յնցուղ փայտեղէն բերեալ
 Կազմէի իբր զջրմղայ,
 ԶՊուտուխու գեղի գինին
 Հեղուի գալ ի քո վերայ.
 Ներքին շատրուվան ծովակ
 Ղինէի սալից մարմարեայ
 Վեցից անկիւնից կազմեալ,
 Որ է ձև աղնիւ շէշխանա,
 Յորդառատ աղբերց նման
 Խիտ առ խիտ բղխմամբ ցոլանայ,
 Նման ծովակին աղնիւ,
 Որ շինաւ ի Ազոմոնայ:
 Բաժակ ոսկեղէն լինէր,
 Որ տանէր մինն վեց օխա
 Մեք անդ ի դահուս բազմեալ,
 Լինէաք խրախ մէստանաս.
 Մատրուվակն յոտին կացեալ,
 Մեզ բաշխէր զգինին անխնայ.
 Մէկ մէկ այն ոսկի ճամով

Ես խմեմ, որ կարգն ի քեզ դայ՝
 Ապա զուարճացեալ բերկրիմք,
 Քաղցր երգեր մեզ պիտոյանայ.
 Խօսիմք այլ և այլ լեզուս,
 Զինչ գինին մեզ բարբառել տայ:

Այսքան բաւական լիցի,
 Մարտիրոս, զբանդ զրաւեան,
 Ծաղրալի անպէտ խօսիցդ լազ.
 Ով հաճի թէ նոր երգէ սա:
 Դինուն շատ մի հետեւիր
 Թէ պատճառ սիրու է մեզ նա,
 Զբաղումս անառակ առնէ,
 Սողոմոն արքան է վկայ:
 Զհամարն որքանի թուոյս խալի
 Քանակաւ ազգիս հայկազնեայ
 Ահա բացայայտ զրեմ,
 Մի ասեր դու, եթէ չէ նա:

Մարտիրոս Ղրիմեցի:

10. ՎԵՍՆ ԹՈՉՈՅ:

Տէր Յովհաննէս Հոգւով տկար
Եպիսկոպոս յերկիր օտար:
Կամիմ գովել զհաւքերն՝ համար
Ուրախութեան մարդկան համար:
Արտօտիկն ճռնչայր
Առաւօտուն, երբ լուսանայր,
Անդադար փառաբանէր
Ջաստուածութիւնն, յերկինս որ կայր:
Սարեկիկն սարսափէր
Ձինչ զՋերմոտ կամ զգիւհաւար,
Որպէս գուսան չալփարազան
Ինքն զարկէր, ինքն խաղայր:
Ծիծեռնակն² գայր, շինէր
Ձիւր հայրենի տունն ու տաճար,
Եւ ի վերայ այն տաճարին
Սաղմոս երգէր զօրն անդադար:
Մանրիկ հաւն աւետաբեր
Ինքն կ'ածէր, ինքն ցնծայր,
Երթայր, նստէր վերայ վիմին,
Գուշակ լինէր գարնան համար:
Գուգուն զամէն գարուն կուգայ,
Ի յիւր գլուխն փետուր մի կայ,

Ձինչ Հերովդէս կամ զՊիղատոս
Կամ զանհաւատսն հաւանար:
Թուժակ պարնոց տունն³ կենայր,
Չթողոյր, խաթունն որ բողանայր:
Ձինչ որ տեսնոյր կուժոնթորայր,
Պարոնն որ դայր, նա տայր խապար:
Եղնարօտիկ հաւն էր տրուար,
Հետ արօրին⁴ երթայր ու վայր,
Որդունք քաղէր զամէն հուսար,
Մէկ մի չթողոյր ձագուն համար:
Լծէլծէն ի շուրջ կուգայր,
Ղինակներուն խրատ կուտայր:
Լծէլծէ կ'ասեր ճարտար,
Ձինչ զհօտաղ կամ զհօրէվար:
Անծեղիկն ի վեր վաղեաց,
Հպարտացաւ իւր միտքն ի վայր,
Թէ իմ փետուրս սեւ ու սպիտակ,
Աղիս քան դալլ հաւուցն յերկար:
Քրէքրիկն ճրտվրտայր,
Ջամէն ցօրեկ իւր ձայնն գայր,
Ինքն ապրի տարին հաղար,
Ով զինքն ուտէ, խիստ շնանայ:
Ղահին-բազէն էր շահարար,
Ջօրն ամիրտոց թէն կենայր,
Նա կուժուչի սարէ ի սար,
Որսունք առէ տիրոջ համար:

Մեղուաքաղի մեղքն էր դրժար,

Զթողոյր մեղուն որ շատանայր.

Տարին բոլոր կուաշխատի

Վասն մեղրի մեղի համար:

Հաւալասան հաւն էր արդար,

Ինքն Դաւթի սաղմոսն կայր,

Քօրն յանապատն բնակէր,

Օրինակէր Քրիստոս արդար:

Աղաւնի ոսկի փետուր

Քան զամենայն հաւքերն արդար

Նոքա կապեն երամք հաղար,

Ի շէնն ի շար երթան հաւօար:

Խօսողն ի թառն իջնոյր,⁵ կենար,

Հետ հաւերին ի շարվէշար,

Երբ հրեշտակաց ձայնն լսէր,

Ծափուց կուտայր, կուկուկուզայր⁶:

Ուրուրն աւան էր զինչ զԹաթար.

Ոչ ոք զմուէր ի շէնն երթայր,

Առնոյր զհաւի ձագն գնայր,

Թէ հաղար մարդ լետեն գողայր:

Սաղն յարօտ երթայր ու գայր

Զինչ անասուն կամ զօջխար,

Խաբտոց ունէր զինչ դանկարար,

Գողն որ գայր, նա տայր խապար:

Կուկուրիկն կուցնծայր,

Հագեր կապուտ, կուպարծենայր,

Թէ գայր հաւքերդ որ գովեցիր,

Մէկ մ'իմ փետուրս խկի չկայ:

Այ օրինակ. ¹. գհաւերքն, ². ճիծեռնիկ, ³. տանն.
⁴. հարօրին, ⁵. ելնոյր, ⁶. կուկուկուզայր:

Յովհաննէս Եպիսկոպոս:

11. Ի ՎԵՐԱՅ ԱՂՈՒՔՍԻՆ.

Աղուէսն կուգայր ի լեռնէն ի վայր.

Եւ գայր, իջնոյր երդիքն ի վայր.

Ինձ մեծ մեծ հաւ պիտի ու գէր.

Սիրուն Աղուէս, ագին ծաղիկ:

Աղուէսն նստէր քարին անխօս,

Ուսայ եղայ մարմնովս պիրոս,

Ինձ կուպիտի, կուպիտի կարմիր խօրօս.

Սիրուն աղուէս, ագին ծաղիկ:

Աղուէսն հագեր լուրջ ու գեղին.

Ի շուրջ կուգայ բոլոր գեղին,

Աչք է դրեր մամկայ եղին,

Սիրուն աղուէս, ագին ծաղիկ:

Աղուէսն նստեր վերայ գիգին,

Զագին կուեր վերայ վգին.

Աչք է դրեր ժամկայ ընկրդին.

Սիրուն աղուէս, ազին ծաղիկ:

Աղուէսն հաղեր քուրքով մուշտակ,

Ուտայ եղայ մարմնով հրեշտակ.

Ինձ կուպիտի ժամու շուշտակ.

Սիրուն աղուէս, ազին ծաղիկ:

Աղուէսն ասաց վարդապետին,

Ջքեղ տի հանեմ վերայ փայտին,

Անցուցանեմ այնդին գետին.

Սիրուն աղուէս, ազին ծաղիկ:

Ո՛վ աղուեսունկ, փոքրիկ դազան.

Ոտերդ կարճ ու խիտ փազան.

Ղներն ամէն քեզ չի հասան.

Սիրուն աղուէս, ազին ծաղիկ:

12. ՏԱՂ ՍԻՐՈՅ.

Նազու տիլբար, զալըմ քաֆէր, թուխ աչեր.

Յէր չես իգար, օրիկ մի զիս հարցաներ.

Չատ եմ քաշ դարդ ու զախիր քեզ համար,

Սպիտակ ճակատ, բարակ ուներդ է կամար:

Աչերդ ծով, ես խեղճ եղայ նաւավար,

Կարկ եմ եղեր, ծով տեսնուլ չեմ կարենալ:

Գիշեր ցերեկ քունս է հատեր աչուերոյս.

Ա՛յ անողորմ, ականջ արան քո զերոյս.

Խէքիմ կ'ասեն. դու դեղ արան խոցերոյս.

Այլ չեմ կարեր ընդգիմանալ կրակոյս:

Գիշեր ցերեկ քո սէրն արեր զիս վարամ.

Ա՛յ անօրէն, դէմ քար չեմ, որ դիմանամ.

Քունս չի գար, երթամ, պառկեմ, քնանամ.

Երթամ, պահ մի լալով ժուռ գայ, ալլա ի դամ:

Գիշեր ցերեկ քո դարդէն կուհառաչեմ.

Կ'ուզեմ զանունդ բաեան (՝) անեմ, կ'ամաչեմ.

Այլ չեմ կարեր դադտու ապրել, կուկանչեմ.

Իսպիտակ ճակատ, բարակ ուներդ է կամար:

Գոհ եմ քեզնէ, Յիսուս անմահ միաճիւն.

Նասիւր արիւր զաղէկն ընձի դրացինն (՝).

Չատ խե տեսայ, որ աղէկնին պահ կ'ածեն.

Յետոյ զամէնն անտէր թողին գնացին:

Խե Ստեփաննոս, դու զքեզ խելօք կուկարծես,

Ջբարին թողիր, կամաւ զչարն կուգործես.

Չստուած թողիր, զանգէտ կինն կ'աղաչես.

Ջահեղ դատաստանին օրն կ'ամաչես:

Ստեփաննոս:

13. ԱՌԱՆՈՏՈՒՆ ՔՍՄԵԿՆ

Առաւօտուն քամեկն ելեր, մաղէ զիս:

Քո սէրդ ելեր, կրակ եղեր, տաղէ զիս:

Պուլպուլն ի վարդն հուր է ձգեր, զու հասիր:

Մի թափիր, վարդ, մի թափիր,

Նազլում, մի թափիր*):

Առաւօտուն ամպեկն իջեր թաղուած,

Քրիստոսի ողորմութեանն լուացուած,

Հայի՛Ֆ փափոս, խորեաթի ձեռքն բացուած:

Մի թափիր, վարդ, մի թափիր...

Նազլում, մի թափիր:

Ղարիպուլթիւնն եկաւ, իմ սիրտն առաւ, հայ:

Ահա զիմ վարդն պաղչէն առին տաբան, հայ:

Այնոր համար սուք եմ մտեր, կուլամ, հայ:

Մի թափիր, վարդ, մի թափիր,

Նազլում, մի թափիր:

Ահա ելաւ արքայութեան հովերն:

Սէրդ ալ մնալ ի յանատակ ծովերն:

Զարկեր չատըր պիւպիւլ վարդին քովերն,

Մի թափիր, վարդ, մի թափիր,

Նազլում, մի թափիր:

*) Զարուսակուլթիւնն է թուրքերէն «տօքուլմէ վիւլ, տօքուլմէ, մէլէիմ, թօքուլմէ»:

Օքսիդ տէրտէրն զայս բանս ասաց իւրեան, հայ:

Ահա եկին զիմ յեարս առին, տարան, հայ:

Այնոր համար սուք եմ առեր, կուլամ, հայ:

Մի թափիր, վարդ, մի թափիր,

Նազլում, մի թափիր:

Օքսիդ տէրտէր:

Ծանօթ. Հայերգի մէջ Հ. Արիստակէս վ. Տէվկանց, թուելով հին երգիչների անունները, նոցա կարդում չիշում է, «Օքսուղ Թորոս Վանցի» թէ «Օքսիդ Տէրտէրն» և «Օքսուղ Թորոսը» միևնույն անձն է թէ տարբեր են, չենք կարող որոշել. տես Հայերգ ժա. սակայն պէտք է կարծել, որ տարբեր մարդիկ չեն, որովհետև Հայերգի 63 երեսում չիշեալ երգից մի հատուած կայ, որի յօդինոյն Օքսուղ Թորոսն է. այդ հատուածն ամբողջապէս չ'ընկնում ենք այստեղ համեմատութեան համար:

«Քեզ համար սուր եմ մտեր,

Կուլամ, հայ, մի թափիր, վարդ, մի:

Օքսուղ Թորոս զայս բանս ասաց

Իւսանն (Խրեանն) հայ, զիմ սիրականս

Եարս առին տարին հայ:

Այնոր համար սուր եմ մտեր կուլամ հայ:

Մի թափիր, վարդ, մի թափիր, վարդ, մի թափիր:

Ահա ելաւ արքայութեան հովերն:

Սէրն ալ նման է յանատակ ծովերն:

Պուլպուլն չաղըր վարդին քովերն,

Մի թափիր, վարդ, մի թափիր:

Այրեցայ սիրոյդ դարտէն, մի թափիր, վարդ:

յա՛ն, մածոյի քառա սմաղ ուր մոլորեալ բոսց՝

յա՛ն, մաղաւ 14. ՊԱՍՆ ՀԻՐԻՍԻ.

յա՛ն, նայտի, դմա նմ ցառ զանա՛ն զոմյ՝

Բարեկենդան է. մի մեղադրէք.

Զոր ինչ ասեմ, մի տնադէք.

Զհէրիսին թէպտիրն արէք,

Եւ կանխիկ ուտեցուցէք:

Եւ մի կանխիկ ուտեցուցէք. Եւ մի կանխիկ

Մի հէրիսայ իմ տիրելի.

Սմենեցուն դու ցանկալի,

Յերուսաղէմ ու ամէն տեղի.

Սաւանք քեզի մատաղ չինի:

Սի հէրիսայ իմ գովական,

Ոչ ոք չկայ քեզ նման.

Սմէն մարդիկ առջևդ դողան.

Եւս առաւել ես անարժան:

Եւս ամառ սմաղ ուր մոլորեալ բոսց՝

Մի հէրիսայ դու թագաւոր,

Կէշկէկն է քեզ ուղասուր.

Խորվան է քեզ մեծ զօրաւոր.

Փիլան քեզ նմանաւոր:

Մի հէրիսայ ապուր օրհնած,

Ապուրներուն մէջ ես գոված.

Մեռեալք զքեզ ասպարած,

Ի քեւ փրկին ամէն մեղաց:

Ով զիւր մեռելն կուտիրէ,

Պատարագաւ զնա իշէ,

Գիշերն ի բուն դքեղ եփէ,

Եւ վաղմէն առատ բաշխէ:

Սմէն մարդու հեշտ ուտելի

Եւս առաւել ծերոց ասի.

Սաւանք ծամել ի կուլ տանի,

Եւ իւր հոգին փառաւորի:

Մի հէրիսայ, իմ գովելի,

Բազում բարեաց ես արժանի.

Չէքերն և մեղրն ի դէմ քեզի

Բնաւ ի քեզ չեն նմանի:

Մի հէրիսայ, ապուր օրհնած,

Սմենեցուն ես դու պատուած.

Թէ կենդանեաց և թէ մեռաց

Դեղու թափ ես փորու քաղցած

Մի հէրիսայ, իմ գովելի,

Արժան լինիս դու իմ բերնի.

Կակուղ լոշով ի կուլ տալի,

Կարմիր գինով զքեզ թաղէի:

Ով Թոխաթցի Մինաս դպիր.

Ի հէրիսին փէշն կպիր.

Թուլցուր զգօտիդ և կշտացիր.

Փափաղ անացդ քո հասիր:

Ես ծերակոթս մեղաւոր,
Զքեզ կուտիրեմ սրտովս բոլոր.
Զինչ կերակուր կայ խիստ աղւոր,
Ամենեցուն դու թագաւոր:

Միթէ ինչպէս անգէտ մարդ է,
Որ գքո հարկիքն չգիտէ,
Կամ դքեզ սիրով չմեծարէ
Կամ առանց քեւ մատաղ յառնէ:

Քահանայից դասք երամով
Վճորժամ ընթրիս լսեն քենով,
Վրձքուն ընծեն, յոյժ խնդալով,
Թէ հէրիսայ ուտենք յոլով:

Յճորժամ որ առաւօտ լինայ,
Յճեկեղեցին փութան նոքա.
Եւ ոչ աղօթք մտլին կուգայ,
Յալթէ հէրիսան երբ պիտի գայ:

Յերբորդ հէրիսան բերին,
Սպասաւորք յառաջ եկին,
Ըզիւղ անուշն զորդեցին,
Եւ բուրվառով խնկարկեցին:

Քահանայից դասք ցնծացին.
Սարկաւագաց ջուկքն բերկրին.
Զժողովուրդքն խնդացին,
Եւ զպատառն զորդեցին:

Յերբ հէրիսան ընդմեցուցին,
Յառջև քահանայից եղին,
Տիկ միտ զինի ալ հետքերին,
Մամալ մատրուռակն ի հետ նորին:

Մաղան Սյ հէրիսայ, զիս զխեղճ արիւր,
Մայնառոճ Որսի լեհաց երկիրն ճգեցիր.
Տարին անգամ չեմ հանդիպիր,
Մա՛նր դքեզ ինձի ի կերտալիր:

Մամ Սմ խիստ անուշես, հէրիսայ,
Մամ երբ արդար եղի շատողինայ,
Կակուղ հացիկ ընկերանայ.
Ովոր ուտէ, ուրախանայ:

ՅաՍյը ինչ գովանք տայք հէրիսի.
Իրնէկ անոր, որ հասդիպի.
Կամ սեսե դուն մէն պիտէի,
Չամոխարտիս մէջ տեղն տայի:

Յամ Զինչ աղղ որ կան ի յաշխարհի,
Յամ Եկեղ գովանք տան ի հետ ինձի,
Եւ փափաղին ի դէմ քեզի,
Որպէս մեղուն ի դէմ ծաղկի:

Վարդապետաց դասք արինայն,
Մայնաւորքն միաբան,
Յորժամ լսեն զհէրիսան,
Մմենեքեան զվտնքն ուրանան:

Երեցականքն ամենայն
Ջերիցկեոջն թարկն տան,
Ջամէն ուսումն մոռանան,
Վազեն 'լ երթան ի Հէրիսան:

Աղքատք և կոյրք, որ կու մուրան,
Ծերք և տղայք, կին պատուական,
Ամենքեան Համանգամայն
Վազեն 'լ երթան ի Հէրիսան:

Մահմետականքն ամենքեան
Թողուն զփիլան և զգէրտան,
Ջփախլաւան և զգրվան,
Եւ գան ուտեն զՀէրիսան:

Կերակրոց մէջ ես դու գոված.
Լուսաւորիչ զքեզ օրինեաց,
Սրար զքեզ և Հաստատեաց,
Եւ կերակուր մեզ պատրաստեաց:

Ազնիւ ծաղկանց դու նման ես,
Համարփիւռ և վարդի թերթ ես.
Ուրտեղ որ է, եփեն զքեզ,
Անմահութեան հոտդ բուրես:

Որպէս ոսկի անապական,
Եւ անգին ակն ես պատուական,
Մեռած հոգիքն քեզ ցնծան,
Եւ կենդանիքն ուրախանան:

Հարք և եղբարք իմ պատուական,
Մարեր, քուրեր ամենքեան,
Խնդրեմ ի ձէնջ լալողական,
Որ չի մոռնայք զՀէրիսան:

Երբոր եփէք զՀէրիսան,
Ինձ դարիպիս կեր տաք արժան,
Ի յԱստուծոյ դարձցի փոխան
Արքայութիւն անանցական:

Մեռեալքն ամէն ի հող տապան,
Յորժամ լսեն զՀէրիսան,
Յնճան հոգւով և զուարճանան,
Եւ Արարչին զփառս տան:

Ի թվականիս հազար ամի
Եւ տասն 'լ երկու թիւ աւելի
Եւ ի յամսեանն փետրվարի
Օրն էր ուրբաթ ե. Համարի:

Քայց ես դարիպս Թոխաթցի
Մինաս անուն մեղաց զերի
Եկի անկալ Լօվ քաղաքի,
Վարօտ մնացի ևս Հէրիսի:

Ծեր ալեօք եմ սպիտակ,
Ակռայ չկայ բերանս դատարկ.
Որ Հէրիսայ լինի տաք տաք,
Կակուղ պիտնայ մեղր ու կարաք:

Երգս գրած է Մինասի
 Անմիտ, լիմար և փանաքի.
 Ձեզ արմաղան ընծայեցի,
 Զիս լիշէք սիրով սրտի:

Եւ որ ասէ մեզ ողորմի,
 Բիւրաղատիկ իւրեան տացի,
 Երթան լինի Հէրիսայի,
 Եւ մատուցման պատարագի:

Հալը մեր յերկինս ով որ ասէ,
 Ուղիղ սրտով զիս լիշէ,
 Զեկալք օրհնեալ ձայնն լսէ,
 Յաջակողմեան դասն անցանէ:

Գնալ գարա՛յ ումայիս յի՛մ
 Իյմա ալ յի՛մ արդիւն՝ մոռնալ թոխաթցի:
 Իգայդոսմի մամսնայ յի՛մ 1563 թ.
 Իգանա՛յ մ ճաղգոյ յի՛մ մի՛ն

Ծանօթ. Մինաս Թոխաթցին յօրինել է մի «Ողբ ի վերայ Հայոց աշխարհին Ուխտաց», որ առաջին անգամ հրատարակեց Հանգ. պրօֆ. Բ. Պատկանեանը. (տես Նշխարք Մատենագրութեան Հայոց, Ս. Պետ. 1884). Թոխաթեցու Ողբը յետոյ հրատարակեցին և լուրիշները (տես Մասիս 1886 և Հանդէս Ամսօր. 1888).

Իստոյս նմ զօմայ զմայ
 Իյառաք ոմաղմզ լայն լայն
 Գառ գառ զմայ լայն լայն
 Գաղալ ու գրմն լայն լայն

Իմա ոմաղմզ լայն լայն
 Իմն 15. ՎԱՍՆ ԱՆՈՒՍՅԻ
 Իմայ զմայ լայն լայն
 Իմայ լայն լայն
 Ակուաներս Հալի մի չունի.
 Կուխտտէն լիւ չի մնար Հողի.
 Թէ տամ քաշել, նա կուցաւի,
 Դուք ինչ խրատ կուտայք ինձի:

Հողիս կ'ենու Հետ չոր Հացի.
 Հաւառ չունիմ ես չոր մսի.
 Զէտ որ ի լակուս կուհասնի,
 Այլ չի մնար ի լիւ Հողի:

Հանց ակուաներ էր կրկի.
 Դիշեր ու ցորեկ չի Հանգի.
 Ինք Հանգիպի կակուղ մսի.
 Եւ աղւոր կակուղ Հէրիսի:

Խեղճ ակուանէկ, դու իլահի
 Ուտես փիլաւ, գաս դու Թոնրիկ.
 Դու Հանգիպիս կծու խաշի,
 Ի ժիր ուտես դու սրօրանի,

Պատրան լինիս դու զիմայի,
 Որ լնուն ի մէջն երկշտի, բաղմ
 Յառ ջեղ որ դալ գէրգէր զաղեր,
 Մարդ չի թողուս, որ ձեռք տանի:

Խեղճ ակռայեկս հաւատ ունի
Բաթու, դադու, հաւու մսի,
Ինք հանդիպի գէր դալիի,
Մէջն լցած դապուրդայի:

Աղւոր եփած պօրակ լինի
Մէջն հաւկիթ և աղաւնի.
Ակռայ, լինիս դու արժանի,
Ուտես գաթայ քեռլի չանի:

Վար կուժնամ թ'ինչ կուցաւի.
Եղեր ակռան հիլլաթ ունի.
Զէտ որ ի մէկն կուհասնի,
Խիստ կուխոստէ, թէ մինչ չքաշուի:

Զիս կուխաբէ, թէ չեմ ցաւեր.
Տեսնաս քանի մի օր անցիր,
Սիրտս կուպատուի,
Զվայն կուտայ խորված մսի:

Յայնչափ պահեմ զքեզ անօթի,
Սև ակռայեկ ողորմելի,
Գլուխ դնես դու կորկտի,
Յետևն լաս դու չոր կտի:

Տեսնաս ոսպով սպանախ եփի.
Սիրտդ դողայ հետ բակլայի.
Ճանճ կուգենես լովիասի,
Հոգիդ դողայ հետ սըսըռի:

Որ թէ լինիս աղչապակի
Եւ քապար խոտ առանց քացխի
Գլուխ ունիս դու պատմնճի
Վրացու լինի մեզ մազայ մուշքի:

Ծեծած ցորեն է քո հոգին,
Զէտ որ աղէկ եփած լինի,
Սյս մէկ ապրիկ ինձ պիտանի
Զայն ալ կ'ատես, թ' ինձի պիտի:

Աժնիկ լինիս դու թարխանի,
Որ պահոց օրերն կուեփվի.
Դու հանդիպիս անեփ հօպնի,
Յետ կացիր, ակռադ կուցաւի:

Կ'ուզես, որ ակռատ չի ցաւի,
Մի ուտեր թթու, կծու և աղի,
Դու ալ կուտես ինչ հանդիպի,
Դնա, քաշէ, քեզ չի պիտի:

Ակռայ, քո երեսն մօռ լինի.
Եղուկ ասեր դու վեց տարի.
Զէտ որ ի քեզ բան կուհասնի,
Վայ կուկանչես, խելքդ կ'անցնի:

Հանց կայ՝ քառասուն յիսուն տարի
Անցնի, խեղճս խղմէթ կ'էնէ.
Սյս Արդմորդիս նտաֆ չունի,
Դեռ նախատինք կ'էնէ մեզի:

Խեղճ ակռայեկ ողորմելի,
Վատ չեմ ուզեր ես այլ քեզի.
Կ'ատենայ թէ խեղճ է, և կուցաւի
Զատ չէ կերեր Հանց գ. տալի:

Գանդատ մ' ունիմ ետայլ քեզի,
Թէ զու տէր ետայտ ակռային,
Գոմ մի կենար շատ անօթի,
Զէտ որ լռեմնայ, հաց կեր քեզի:

16. ՎԱՍՆ ՈՒՐԱՆՈՒԹԵՆՆ.

Սիրով ուրախութեան ժամ է, գիտացիր.
Ճեմելով ճեմելով առիտ մօտեցիր.
Մօտեցիր, մօտեցիր, մօտեցիր:
Կարօտ եմ խիստ աղւոր տեսող, իմացիր.
Բազմեալ Հանդէպս և կամ աջ կոչսս, մերձեցիր.
Մերձեցիր, մերձեցիր, մերձեցիր:
Ի քեզ հալին, ամէնքն տան ինձ երանի,
Եթէ աւիտ Հանց վայելուչ սիրելի:
Սիրելի, սիրելի, սիրելի:
Միշտ փառաւոր կենաս ի յաջ ամենի,
Եւ կեանքն քոյն իարի, այ իմ նազելի,
Նազելի, նազելի, նազելի:

Մրգալի վայելուչ ծառ ես, սխրալի,
Կանանչ կարմիր գունով պճնեալ վարդենի,
Վարդենի, վարդենի, վարդենի:

Ազգի ազգի գունով զարդարեալ ալի.
Ծաղկածաւալ և պտղալի նունենի.
Նունենի, նունենի, նունենի:

Երանական ծորեալ անթառամ աղւոր.
Զարմանազան տեսեամբ դու ծառ ահաւոր.
Ահաւոր, ահաւոր, ահաւոր:

Ղարէնքիլ Համատիւր շուշան փառաւոր.
Ծաղկանցն ամենեցուն իշխան թագաւոր.
Թագաւոր, թագաւոր, թագաւոր:

Ոսկոյն արաբացույ դուտ անապական,
Եւ ճրագ զիշերոյ ակն պատուական.
Պատուական, պատուական, պատուական:

Նշդարի նշենի և արմաւենի
Կանանչ կարմիր գունով մէջ լուրջ տերևի.
Տերևի, տերևի, տերևի:

17. Ի ՎԵՐՈՅ ՃԱՆՃԻ.

Յորժամ մտանք թամուզ ամիս,
Ճանճն շատցաւ ի գլխինիս.

Երբ զհոտն առին զթէննէքիս,

Նա թափեցան վերանիս:

Ճանճքս բաղում է և անհուն.

Եւ շուրջ կուգան ցերեկն ի բուն.

Եւ չեն թողուր, որ լինինք քուն,

Կ'ասեն թէ գրէ մինչ յերեկուն:

Ճանճն կուգայր տղվրդալով.

Եւ գուարճանայր նա խնդալով.

Վերայ թևիս նստէր սիրով,

Թէ մեզ կարմիր գրէ յուրով:

Բազում և շատ են այս ճանճերս,

Որ կուկենան ի յայս պատերս.

Եկան թափան ի գլխրներս,

Կ'անհանգիստեն զգրագրներս:

Ճանճն որ նստէր վերայ թևիս,

Եւ կուխաղայր հետ իմ գլխիս,

Եթէ քանի՜ բամբասեն զիս.

Այդ հերիք է, զի՛նչ խօսիս:

Հազարներնէկ վաղվրնօք զիս.

Ճանճեր չկայր ի յայս տեղիս.

Ես կուվախեմ ի կէտօրիս

Այլի թէ գան նոքա առիս:

Յորժամ զճաշու հացն կերայ,

Երեք ճանճի հանդիպեցայ:

Ի ճանճերուն խապար հարցայ,

Ասցին թէ այլքն այլի կուգայ:

Քունս տարաւ վերայ քարձիս

Ճանճ թափեցաւ վրայ երեսիս

Ի՛նչ տի՛ լինիմ ես այս գերիս,

Կ'անհանգստեն զգրագրներս:

Ի վայ թէ քանի՜ զրուցեմ,

Յայս ճանճերուն դանկատ առնեմ.

Մի՛ մեղադրէք, զէմ ես ծուռ չեմ.

Կունեղացեն, ես ի՛նչ անեմ:

Ճանճերն ամէն յիրար եկան,

Եւ հետ լինձի տալի եղան.

Ղալամ թրաշին խելքն մտան,

Ձձեռքս խոցեց զէտ չար գազան:

Ղալամ թրաշու ինձ նենդեց.

Եւ այն պիղծ ճանճերուն լսեց.

Ի վեր եկաց, զձեռքս խոցեց,

Թէ իմ տէրս սուտ զրուցեց:

սոյք ցօս Ես կուանեմ զալէմ թրաշիս,
 սոյքմոս սիւս մի լսեր այս պիղծ ճանճի,
 սոյք թէպէտ նոքա նեղացնեն զիս,
 :սոյտա Է՞ր կուկտրես դու զիմ ձեռքիս:

Ղալամ թրաշ իմ նենգաւոր,
 ճանճին եղար խորհրդաւոր,
 Է՞ր կուկենաս հետ իմ ժխոր,
 Զմատս խաճեր զինչ թիւնաւոր:

սոյճդաց լազի կողատու մտոյ
 սոյսոյճ լուսն է մտեր ներքին թւիս,
 սոյքմոս Ես ան աճրգեր եմ ճանճերուս
 Եւ կուուտէ զմիս մարմնոյս,
 :սոյքմոս Ես եղև ինձ տարեկոյս:

Լուերն ամէն ինձ բարկացան,
 Վերայ մարմնոյս իմ թափեցան,
 Քան զկոտ մի հունտ այլ շատցան
 Զէտ զճանճերն և այլ զազան:

մաքն գաղի միտս մղծման
 :մաքն Զեռինք է օր չորեքշաբթիս,
 :մառն մճանճերն ամէն եկան առ իս,
 :մաքար դա թէ շատ զրէ, որ խախիս,
 Զիրինն եկաւ ի մեր գրովիս:

Զմաքն Զմաքն Զմաքն Զմաքն Զմաքն
 Զմաքն Զմաքն Զմաքն Զմաքն Զմաքն
 Զմաքն Զմաքն Զմաքն Զմաքն Զմաքն
 Զմաքն Զմաքն Զմաքն Զմաքն Զմաքն

մաքն Զմաքն Զմաքն Զմաքն Զմաքն
 :մաքն Զմաքն Զմաքն Զմաքն Զմաքն

Թէ Հարցանեմք ի Սուրբ Դրոյն,
 Գարշ և զազիր ասէ զթու թուն,
 Որպէս մեղուն փախչի ծխոյն,
 Նոյնպէս հրեշտակն այն պիղծ հոտոյն:

Ով ոք սովոր է ի թու թուն,
 Բազում վնաս գործէ հոգւոյն,
 Վնաս հոգւոյն և վիշտ մարմնոյն,
 Զեռօքն աւեր առնէ իւր տուն:

Զատ մարդ շիւար կան և երերուն,
 Ոչինչ ունին ի տան յանկիւն,
 Փող մի չունին, որ տան հոգւոյն,
 Երթան պարտօք գնեն զթու թուն:

մոծոր դա մանք նմանին ի քաղցեալ շուն,
 :մոծոր կուշրջին ի տանէ տուն,
 :մոծոր Զոտ հանելով զտնուն զթու թուն,
 :մոծոր Զմոծորն տայ վեր իւր գլխոյն:

Ոմանք սովոր են ի խմելուն,
 Որպէս զորդալիսին անքուն,
 Զտիւ և զգիշեր մառաւոտուն,
 Ոչ գաղարին խմեն զթու թուն:

Սիրտ սեւացեր է մէջ փորուն.
Հոգին զրկեալ է ի լուսուն.
Բնաւ չիշէ նա դօր մահուն,
Եւ ոչ խնդրէ արքայութիւն:

Չափ մարդ հպարտ նորա սիրոյն
Զապրանքն կեր կուտայ հրոյն,
Գողնայ ի տանէ և գնէ թուլութուն,
Երթայ խմէ հետ ալլազգոյն:

Ծուխ կուհանեն ի քթերոյն,
Ըզսե օձն ի բերանոյն.
Վայ է հաղար նոցա հոգւոյն,
Որ կատարեն զկամքն գիւտոյն:

Ոմանք նստին մէջ սեղանոյն,
Յառաջ բերեն նոքա զթուլութուն.
Յօժար խմեն հետ քթերուն,
Բերնով շնան հետ ալլազգոյն:

Թէ ոք դառնայ ի չար գործոյն,
Ի շնալոյն և ի քրքրոյն,
Եւ ոչ խմէ ինքն թուլութուն,
Փութով գտնէ զթողութիւն:

Սիրով ցանկայ աղօթելոյն,
Ն ողորմութիւն տայ որբերուն,
Նա ազատի անշէջ հրոյն
Եւ ժառանգէ վարքայութիւն:

Իսկ թէ անդարձ մնան ի նոյն,
Ոչ գտանեն զթողութիւն,
Այլ կերակուր լինին որդոյն,
Զոր սնուցին խմելով զթուլութուն:

Բայց դուք, որդիք արքայութեան,
Մի առնէք զձեզ տուն չարութեան,
Խմելով զթուլութունն զաղրութեան,
Ն անմասն լինել հողորդութեան:

Քանզի բերանն այն դարշութեան,
Որ խմէ զթուլութուն պղծութեան,
Նա չէ արժան հաղորդութեան,
Որչափ է յայն սովորութեան:

Այլ օրհնութիւնն աստուածական
Լիցի ի յայն մարդոյն վերան,
Որ շուտ դառնայ յայն չարութեան,
Խնդրող լինի արքայութեան:

Ի յարաց աշխատի աղ աշխատի
Միջին միջին միջին
Ի զաշտ աշխատի զաջ աշխատի

առն է միջախմա մցոյմս *
Ի մանս չմի լի զգլա ցալի
միջին միջին միջին
Ի զալի միջին միջին

մյոս զ մասն հղարմա չիլ լիս

19. ՏԱՂ ԳԵՂԵՅԻԿ ԱԶՆԻԻ.

մյոս զ մյոս զարմա լիս

մամեյոյ լիս լիս միջոյն զոյ

Անդ մեղ հալիլ պիտի

Այն արևն, որ լոյս կըծագէ,

Ջատ կայ ի յարև նման

Իբր ճղին վերայ կուվագէ:

մամեյոյ լիս լիս միջոյն զոյ

Գիտուն մարդն արև նման.

մամեյոյ լիս լիս միջոյն զոյ

Անգէտ մարդն օձու նման.

մամեյոյ լիս լիս միջոյն զոյ

Հանապազ զմարդն կուխոցէ:

մամեյոյ լիս լիս միջոյն զոյ

Մարդ կայ, որ հազար աժէ.

Հազար կայ, որ մէկ մի չաժէ.

Այն մարդ, որ հազար աժէ,

մամեյոյ լիս լիս միջոյն զոյ

Անգէտին քով փող մի չաժէ.

մամեյոյ լիս լիս միջոյն զոյ

* Բազան ի յանտառ մորին

Թէպէտ բու թէպէտ բազայ է.

Ճօհարն ի ծովին միջին

Թէպէտ քար թէպէտ ճօհար է:

* Խելօքն անգէտին ի մօտ

Միտք արէք, թէ ինչ նման է.

Ճրագն ի յառջև կուրին

Կուվառի, ինքն չի գիտէ:

Խելօքն է ի ծով նման,

Որ քանի չափեն, նա տանի.

Անգէտն է ի տիկ նման,

Չափ մի առել չնուն, կուվատուի:

Աշխարհու ի տօլապ նման,

Որն ի վեր ի վայր թաւալի.

Վերին ալ ի վայր դառնայ,

Որ վարին ի վեր թաւալի:

* Աշխարհս է կանանց մարդեր.

Մեք ի մէջն եմք կաքուռ ձագեր.

Գրօզն ալ բազայ եղեր,

Կուրէ մէկ մէկ դար ի վեր:

* Մանկտիք, երբ ի հաց նստիք,

Չենեցէք աղքատք ձեզ ընկեր.

Մեռնիք, ի յանգէն երթալք,

Կունստիք քանց մէկ ալ ի վեր:

* Մարդն, որ օտար տեղ երթայ,

Ջատ մի խելք նորա պիտենայ.

Ամէն մարդու ցած կենայ,

Ապա իւր բանին լինենայ:

Ջատ թաղաւորաց մեծաց,

Իմաստնոյ արանց լսեցի,

Թէ անչափ չկշտանայ մարդ

Աստուորէս, մինչ որ մեռանի:

Տանին գերեզման դնեն,
Եւ հողովն իւր աչքն լցուի,
Ապա փոշիմանի, ասէ,
Թէ հերիք է, այլ չի պիտի:

* Այս օր հետ՝ ես ինչ արի,
Չէ արեր Ադամայ որդի,
Որ շիշէ մի հալած ոսկի
Ի գետինն ի վայր թափեցի:

Հաղարձի վազան բերի,
Վաղցուցի, այլ ոչ հասուցի.
Ինչ շահ իմ լետին խելաց,
Երբ առջի անունն աւերի:

Մէկ մարդ մի ճօհար ունէր.
Ի խելաց պահել չի կարաց,
Մինչ խելք ի վերան եկաւ,
Նա գնաց ճօհարն ի ձեռաց:

Գնաց, ինքն ի վայր նստաւ,
Ողորմուկ մի խիստ շատ իլաց.
Նորա լացն այլ ինչ շահ է,
Յերբ գնաց ճօհարն ի ձեռաց:

Ծանօթ. Այս տաղն օրինակուեցաւ 1695 թուին
զրաժ տաղարանից. մեզ այնպէս է երևում, որ սա վերջա-
ցած չէ, միևնույն ժամանակ և աւելի հին է, քան չիշեալ
թուականը: 1583 թուին օրինակուած մի երգի մէջ կան

այս տաղից հատուածներ. տես Հայերգ եր. Ժբ. և 31. Այդ
հանգամանքն և առիթ է տալիս մեզ որոնելու աղբնչու-
թիւնը մեր առաջարկած երգի և Հայերգի օրինակի մէջ:
Ով որ ծանօթ է Հայոց ժողովրդական երգերի և առհասա-
րակ ժողովրդական բարբառի ոգուն, նա չի կարող չխոս-
տովանել, որ այդ երկու երգերն էլ կրում են իրենց վերայ
պարզ ժողովրդականութեան դրոշմ, և շատ աւելի հին են
քան չիշեալ թուականները: 1583-ին օրինակուած երգի
հեղինակ համարուում է Վասպուրականի Խառակունիս գիւ-
ղացի աշուղ Նահապետը, որի մականունն է Քուչակ. 1637-
ին սորա թուը, որ նույնպէս կոչուել է Քուչակ, մի չիշա-
տակարանի մէջ ասում է, որ Նահապետը իւր «մեծ պապն»
է: Եթէ ընդունենք, որ Նահապետը Քուչակի պապի հայրը
կամ պապի պապն է (այլ ոչ հօր կամ մօր հայրը), աչն
ժամանակ կրհետեւի, որ նա ապրել է ԺԶ. դարի սկզբներում.
ուրեմն նորա անունով մնացած երգը, որ օրինակուած է
1583 թուին, աւելի հին է: Նահապետի երգի վերնագիրն է
«չաղաղս հողույ և սիրոյ ոտանաւոր է բանս». իսկ առաջին
տողի խօսքերն են «Այս ծովական գիշերս ի բուն ես եր-
կու շրջան մանեցի»: Արդ, եթէ համեմատելու լինինք մեր
առաջարկած երգը, որ օրինակել ենք 1695-ին զրաժ տա-
ղարանից, Նահապետի երգի հետ, կ'երևի, որ նոքա ծագ-
մամբ իրարու ժամանակակից են: Գրէթէ բառացի իրարու
նման են հետեւեալ հատուածները, որ համեմատութեան
համար բաղում ենք Հայերգից.

Բազան ի յանտառ մորին թէպէտ բու թէպէտ բազայ է.
Գուհարն ի ծովին միջին թէպէտ քար թէպէտ գուհար է.
Խելօք ի յանդէտն ի մօտ մտիկ արէք թէ ինչ նման է,
ճրագն ի կուրին առջև կուվառի, ինքն չգիտէ: (եր. 31)

Զինչ որ ես հետ ինձ արի, չէր արեր ոչ ոք հարամի,

ձիշաց մի հալած ոսկի ի գետին ի վար վաթեցի.
Անցաւ ի գետինն ներքեւ, եւ դարտարկ ի վար մնացի.
Ինչ անեմ չետի անունն, երբ առաջի անունն աւերի. (եր. 31)

Մարդկոր ի խարխուլութիւն երթալ գէմ նորա շատ
խելք պիտենայ.
Քան զամէնն ցած կենայ, հապաթ է իւր բանն կուլինայ.
Մտիկ գուն ճառիս արա, թէ քանի հիւնէր կալ ի նայ,
Այն ճիւղ որ գպտուղն ունի, քան զդարտակն յէր ցած
կուկենայ. (եր. 33).

Աշխարհս է կանանչ մարգեր, մենք ի մէջն ենք կաբոյ
ձագեր.
Գրօղն ալ բաժան ընկեր ու կրէ մէկ մէկ զէպի վեր.
Եղբարք երբ ի հաց նստեք, ձէնեցէք ձեզ մէկ մ'ալ ընկեր,
Մեռնիմք ի յանդէն երթամք, նա նստեմք քան զմէկ
մ'ալ ի վեր. (եր. 42)

Այս տների նմանութիւնը մեր առաջարկած օրինակի
աստղանիշ տների հատ ակներն է. Ինչ որ կը վերաբերի
Նահապետի անունով յայտնի երգի միւս մասերին, կարող
ենք ասել, որ նոքա առհասարակ ժողովրդական երգից
առած կտորներ են և Նահապետն իսկապէս ժողովրդ է
աչգ մասերի, այլ ոչ հեղինակ. Կան կտորներ, որոնց հնու-
թիւնը հասնում է մինչև ժ. դարը. զորօրինակ՝

Հանչեմ աչս ծովից վրայ
Ծովից ի չակէն թանաք դառնայ.
Զինչ ի շամբ եղէդ որ կալ,
Ամէնն ինձ գրիչ պիտենայ.
Զինչ էրէց ու խաբեղաց
Դանուշման, որ գիր պիտենայ.

Գրէ, չկրնայ կարգալ
Զինչ ի չիմ սիրտս կալ զուսայ. (եր. 39)

Այս տողերն համեմատելու է Ս. Գրիգոր Նարեկացու
Թ.՝րդ աղօթքի հետեւեալ տողերի հետ.

«Եթէ զլիճ մի ծովուց ի յորակութիւն դեղոյ չեղե-
ղեցից, և զգաշոտ ասպարիսօք բազմօք սահմանեալ՝
ի տարածումն լայնութեան քարդենի չափեցից, և
զպուրակս յոգունց անտառաց եղեղանց ի հատուածս
գոյութեան զրչաց կազմեցից, և ոչ զթիւ մի ի բար-
դելոցն անօրէնութեանց զօրեցից ընդ գրով սահմանի
գրաւել. »

Ձենք կարծում, որ Նահապետի խօսքերի նմանու-
թիւնը Նարեկացու այս տողերին մի պատահական զուգա-
դիպութիւն լինի. թէև դժուար չէ մտածել, որ Նահա-
պետը երգած լինի Նարեկացու մտքերի ազդեցութեան
տակ, միայն ինչ համեմատութիւն զըման և ապաշխարու-
թեան գաղափարի և սիրահարական զգացմունքների մէջ.
Նարեկացին ասում է, որ եթէ ծովը թանաք դառնար,
դաշտերը մագաղաթ դառնային և ծառերն ու եղէգները
գրիչ դառնային, դարձեալ ինքը չպիտի կարողանար գրի
առնել զոնչ մի մասն իւր մեղքերի. իսկ Նահապետն
ասում է, որ եթէ ծովը թանաք դառնար և շամբերումն
ինչ որ եղէդ կալ, բոլորն էլ գրիչ դառնային և ինչ որ
գրադէտ մարդ կալ, բոլորն էլ գրելու լինէին, դարձեալ
չպիտի կարողանային կարգալ այն ամէնն ինչ որ ինքն
իւր սրտում գգում է զէպի իւր սիրականը. Մենք կարծում
ենք, որ թէ Նարեկացու և թէ Նահապետի համար մի
երրորդ աղբիւր կալ աշգիսի նմանութիւններ քաղելու և
կրկնելու, և աչգ աղբիւրն է ժողովրդական երգը կամ ա-

ւանդութիւնը, որի ազդեցութեան տակ և միանման է դուրս եկել երկուսն արտաշատութիւնը:

Նահապետի երգի մէջ կան և կտորներ, որոնք նման են արդի ժողովրդական երգերին, ցանկացողը կարող է համեմատել վիճակի, ծաղկի և սիրոյ երգերի հետ (ջանգիւլում, Զուլօ և այլն) հետեւեալ հատուածները.

«Մտիկ իմ ետրին արէք, զինչ հագեր, ամէնն է կանանչ, հագեր, գոյն գոյն կանաչ, կոճակ շարեր, ու օղակն է կանանչ. Առեր ու պաղջան մտեր, ջուր կ'երթայ, եզերն է կանանչ. Մտիկ ճառերուն արէք, ծառն ծաղկեր, տերևն է կանանչ:»

«Ճուր վլլլալէն կուզաս, դետի թորակնէն կուզաս, երթաս այդ ձորերդ ի վայր, ձայնդ կայ ու դուն չերեաս, Գիտեմ սիրու տէր ես դուն, ի օտար աշխարհ կուզնաս, երթաս ու սիրուդ հասնիս, զիշերն ի քուն չլինաս:»

«Դու ո՞վ ես որ յերգիկդ ես ելեր, գայդ օտար հողդ կուկոխես.

Թէ վարդ ես նէ, վար եկո՞, թէ օտար ծաղիկ, նա զնա. Ո՛չ վարդ եմ ի վար գալու, ո՛չ օտար ծաղիկ գնալու.

Եկեր եմ սիրուդ առեր, ոչ գալու եմ ոչ գնալու:

Հիմ ետր, դու յերգիկն ի քուն, ծոցդ լոյս տայր աստղեւ. Կամ առ զիս ի ծոցդ ի քուն, կամ տէսթուր առեր երթամ

Ոչ կ'աւնում ի ծոցս ի քուն, աչ տէսթուր տամ երթաս

Ու յայնպէս զմեզ մեզմանմէ մարմնոս չար զայրար տուն:

ա նցեղ երերուն պահեմ, մինչ որ գայ լոյս, առաւօտուն:»

Յի՛նչ ես եղներ ու գեղներ, երեսիդ գոյն գնացեր, կայ

Գե՛մ քո ետրն չէ մեներ, կամ օտար երկիր գնացեր, մտ

Թէ լամ նէ, թող ես լամ, ես գիտեմ թէ ինչ եմ կորուսեր,

Եկեր եմ հոգւոյն հոգին, անհոգի ի վար մնացեր:»

Նահապետի անուով մնացած այս նշանաւոր երգի մանրամասն ուսումնասիրութիւնն անշուշտ աւելի հետաքրքիր կրլինի, երբ հնար լինի զանազան ձեռագրների համեմատութեամբ հանդէս բերել մի աւելի ճիշդ օրինակ: Ինչքան որ հայերգի օրինակից կարելի է եղրակացնել, այդ տալը խառն ի խառն դասաւորութիւն ունի. կան մասեր, որոնք կապ չունին ամբողջի հետ, ինչպէս է, «Գաբրիէլ իջեալ յերկնից և սրբոյ կուսին աւետեաց» և այլ միջանի տները, որոնք արդէն կրօնական բնաւորութիւն ունին և սիրոյ կամ բնութեան պատկերների հետ չունին գրեթէ աղբնջութիւն և, կարծես, պատահաբար հիւսուել են Նահապետի տաղի մէջ: Կան և այնպիսի մասեր, որոնք խրատական բնաւորութիւն ունին և յիշեցնում են բոլորովին այլ խնդիրներ. ինչպէս են օրինակ հայերէն երգելու, հաւատի հաստատութեան և ազգային աւանդութիւնների սրբութեան մասին հիւսուած տները, այսպէս են.

«Նստեր է ծառի շքին, կըլամէ զիւր լուրջ ապիկին, Կըլամէ ու հայերէն կ'ասէ, թէ ինչ անուշ է սէրն ու գինին»:

«Կ'ասեմ հայերէն աստ, թէ չէ ես ասեմ, դուն լսէ, Զբերանդ ալ բենով աճէ, ու զականջդ ալ ի դոց դու պահէ...

«Պիտէր կաթ մի չաչն գինուէն, որ խմեց Ենովք-Եղիւս:
Խմեց տէր Գրիգորն Հացոց, ասաց Ես Հանգաչ:
Հայ երամ, դուք էր կուլաչք, գիտէք, որ ձեր Տէրն տի
գաչ:
Ջատոց մթան լոյս արեր, կուլախէք թէ ձերն ուշանայ:»

«Հաւատն անառիկ բերդիկ, ով առնէ զնա Հաչրենիք,
Թէպէտ թշնամիք ունի, որ բերեն ինձ շատ մըճենիք,
Թշնամին հեծել կապէ, կուլինայ ի նա նետածիզ,
Նա զնա մասխարայ զնէ, թքանէ զէտ զիմաճիք:»

«Ժամ ժամ զիմ խարիպութիւնս յետ չիշեմ, ու նստեմ ուլամ:
Ճապղեր եմ ջրի նման, ի չօտար երկիր կուգնամ:
Յորեկն եմ նետի նման, զով տեսնում ի դէմ կուգնամ:
Գիշերն աղեղան նման, ես լարթաի ի վար կուճնամ:»

Նահապետի թոռ Գուչակ վանեցին, որ ինչպէս
տեսանք, ասրեւ է ժի. դարում, երգել է «Գուլալ մ' ես
երէկ տեսայ» երգը, որին մասին տես Բ. պրակ:

Վ Բ Ի Պ Ա Կ Ն Ե Ր

Երես	Տող	Տպուած է	Փոխանակ
Ե	13 ներ.	պատմութեանց	պատմութեան
Զ	7 վեր.	աշտ	աշտ
9	2 "	աւիտիս	աւետիս
11	13 "	բարի պատուական	բարի և պատուական
18	8 "	արքայ որդի	արքայորդի
26	11 "	Գաչ	Խաչ.
26	13 ներ.	Գ.	Պ.
33	5 "	գտէրն	գՏէրն
34	2 "	Ի հուտկարէն	Ի հոնտկարէն
43	8 "	Քէքըլիկն	Բէքըլիկն
43	1 "	առէ	առնէ
46	6 "	քաշ	քաշեր
47	6 վեր.	զայ,	զամ,
50	11 "	քեզ	քեզի
57	7 ներ.	զաս զու	զասզու
58	6 վեր.	Մէջնն	Մէջն
72	16 ներ.	նստեք,	նստիք,
72	5 "	Ծովիզ	Ծովզ
74	1 "	ա նցեղ	Հանցեղ
75	5 վեր.	Ելեր եմ	Ելեր իմ
76	1 ներ.	որին	որի

ՀԱՅԿԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ԿՐԹԱԳԻՏՈՒԹՅԱՆ ՄԻՆԻՍՏԵՐՈՒԹՅԱՆ
ՀԱՅԿԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ԿՐԹԱԳԻՏՈՒԹՅԱՆ ՄԻՆԻՍՏԵՐՈՒԹՅԱՆ

Քաղաք	Գյուղ	Գրքեր	Գրքեր
Երևան	Երևան	13	3
Երևան	Երևան	7	2
Երևան	Երևան	2	0
Երևան	Երևան	13	11
Երևան	Երևան	8	18
Երևան	Երևան	11	32
Երևան	Երևան	13	32
Երևան	Երևան	2	32
Երևան	Երևան	2	43
Երևան	Երևան	2	43
Երևան	Երևան	1	43
Երևան	Երևան	2	46
Երևան	Երևան	6	47
Երևան	Երևան	11	60
Երևան	Երևան	7	71
Երևան	Երևան	6	82
Երևան	Երևան	16	92
Երևան	Երևան	5	92
Երևան	Երևան	1	97
Երևան	Երևան	2	97
Երևան	Երևան	1	97

<< Ազգային գրադարան

 NL0360405

Կ. ԿՈՍՏԱՆԵԱՆՅԻ ՄԻՒՍ ԵՐԿԱՍԻՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ.

Հիւսուած բանից նախնի պատմադրաց հաչոց. երեք դիրք,
Վիէննա 1877.

Հաչոց հեթանոսական կրօնը. Վաղարշապատ 1879.

Ստեփ. Օրպէլեանի Ողբ ի ս. Կաթողիկէ Էջմիածնի, Թիֆ-
լիս 1885.

Հաչոց վանքերը. Մոսկով 1886.

Թովմա Մեծոփեցու լիշատակարանը, Թիֆլիս 1892

Յովհաննէս Թլկուրանցին և իւր տաղերը, Թիֆլիս 1892.

Դ ա ա գ ը չ է ը.

Գրաբառի խոնարհումը, մի աղիւսակի մէջ, Թիֆլիս 1881.

Գրաբառի հոլովումը, Թիֆլիս 1881.

Ծաղկաքաղ արձակ և չափածոյ բանից, յերիս շրջանս,
Թիֆլիս 1881.

Ծաղկաքաղ, առաջին շրջան. Բ. տիպ, Թիֆլիս 1885.

Բառացուցակ առաջ. շրջ. ճաղկ. համար, Թիֆլիս 1885.

Նախաշաւիղ, Թիֆլիս 1886.

